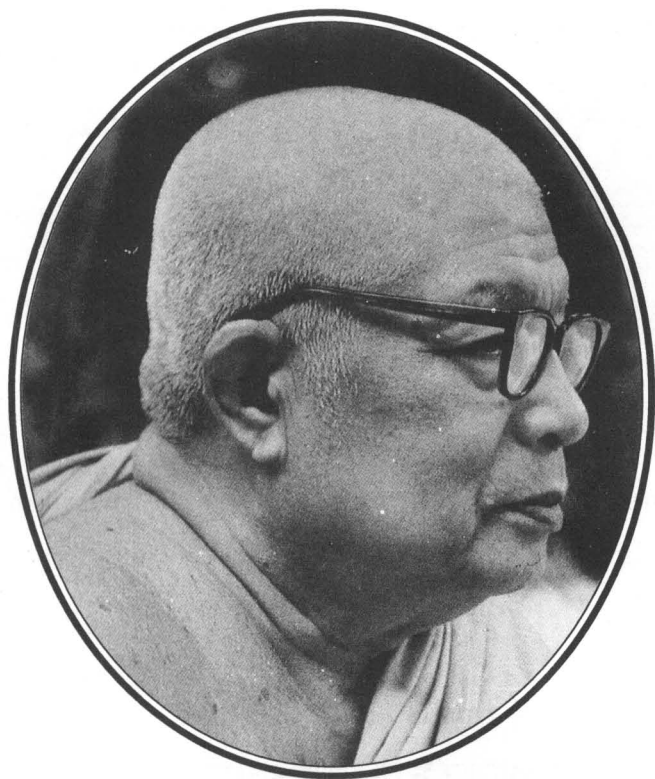

ភាសាកម្ពុជា ភាសាធរណីយ៍

ស៊ុន ធីតា

ภาษาคน ภาษาธรรม

พุทธทาสภิกขุ

ภาษาคน-ภาษาธรรม

พุทธทาสภิกขุ

แสดง ณ สวนโมกขพลาราม ไชยา

๘ ตุลาคม ๒๕๐๙

จัดพิมพ์โดย

กองทุนศูนย์สืบอายุพระพุทธศาสนา วัดชลประทานรังสฤษฎ์

กองทุนห้องสมุดศาลาจำปรัตน์ วัดชลประทานรังสฤษฎ์

กองทุนเสถียรธรรม เสถียรธรรมสถาน

ท่านผู้ใดเห็นคุณค่าของหนังสือนี้

ประสงค์จะช่วยเผยแพร่เป็นธรรมทาน

ติดต่อโดยตรงได้ที่

ศูนย์สืบอายุพระพุทธศาสนา วัดชลประทานรังสฤษฎ์

อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ๑๑๑๒๐

โทร.๕๘๓-๔๒๔๓, ๕๘๔-๓๐๗๔

แม่พิมพ์ โดย สุนทรฟิล์ม โทร.๘๐๓-๒๒๔๔

พิมพ์ที่ บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ จำกัด โทร.๕๘๓-๙๐๐๑, ๕๘๔-๒๒๔๑

สารบัญ

ภาษาคน-ภาษาธรรม	๕
คำว่า “พุทฺธะ”	๙
คำว่า “ธรรม” หรือ “ธมฺม”	๑๑
คำว่า “สังฆะ” หรือ “พระสงฆ์”	๑๒
คำว่า “ศาสนา” หรือ “พระศาสนา”	๑๓
คำว่า “ทำกรงาน” หรือ “การงาน”	๑๕
คำว่า “พรหมจรรย์”	๑๖
คำว่า “นิพพาน”	๑๗
คำว่า “มรรค-ผล”	๑๘
คำว่า “มาร”	๑๙
คำว่า “โลก”	๒๐
คำว่า “ชาติ” หรือ “ความเกิด”	๒๑
คำว่า “ความตาย”	๒๓
คำว่า “ชีวิต”	๒๓
คำว่า “คน”	๒๔
คำว่า “พระเจ้า” หรือ “พระเป็นเจ้า”	๒๕
คำว่า “อบาย”	๒๖
คำว่า “นรก”	๒๖
คำว่า “สัตว์เดรัจฉาน”	๒๗
คำว่า “เปรต”	๒๗
คำว่า “อสุรกาย”	๒๘
คำว่า “สวรรค์”	๓๐
คำว่า “น้าอมฤต”	๓๑

สารบัญ

คำว่า “สุญญตา”	๓๒
คำว่า “ความหยุด”	๓๔
คำว่า “แสงสว่าง”	๓๖
คำว่า “ความมืด”	๓๖
คำว่า “กรรม”	๓๗
คำว่า “ที่พึ่ง” หรือ “สรณะ”	๓๘
คำว่า “หัวใจของพุทธศาสนา”	๓๙
คำว่า “กิน”	๔๐
คำว่า “นอน”	๔๒
คำว่า “ตื่น”	๔๒
คำว่า “เล่น”	๔๓
คำว่า “นางฟ้า”	๔๓
คำว่า “หญิงกับชาย”	๔๔
คำว่า “สมรส”	๔๕
คำว่า “พ่อแม่”	๔๖
คำว่า “เพื่อน”	๔๖
คำว่า “ศัตรู”	๔๗
คำว่า “ของเหม็นคาว เหม็นเน่า”	๔๘
คำว่า “การหัวเราะ”	๔๘
คำว่า “ร้องเพลง”	๔๙
คำว่า “การเต้นรำ”	๕๐
คำว่า “ยิ่งเดินจะยิ่งไม่ถึง”	๕๒
คำว่า “การส่งเสียง”	๕๒

ภาษาคน-ภาษาธรรม*

พุทธทาสภิกขุ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ
อปฺมตฺโต อุโก อตฺเถ อธิคฺณฺหาติ ปณฺทิตฺโต
อตฺถาภิสฺสมยา ธีโร ปณฺทิตฺโตติ ปวฺจฺจตี - ตี.**
ธมฺโม สกฺกจํ โสตฺพุโป - ตี.

ณ บัดนี้ จักได้วิสดัสนาพระธรรมเทศนา เพื่อเป็นเครื่อง
ประดับสติปัญญา ส่งเสริมศรัทธา-ความเชื่อ และวิริยะ-ความ
พากเพียร ของท่านทั้งหลายผู้เป็นพุทธบริษัทให้เจริญงอกงาม
ก้าวหน้าในทางแห่งพระศาสนาของสมเด็จพระบรมศาสดา
อันเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย กว่าจะยุติลงด้วยเวลา

ธรรมเทศนาในวันนี้เป็นธรรมเทศนาพิเศษ ดังที่
ท่านทั้งหลายก็เห็นได้อยู่แล้ว อาตมาได้พิจารณาแล้ว ๆ เล่า ๆ
ว่า จะแสดงด้วยเรื่องอะไรดี ในที่สุดก็มามองเห็นว่าข้อที่ท่าน

* แสดง ณ สวนโมกขพลาราม ไชยา ๘ ตุลาคม ๒๕๐๘

** ส.ส. ๑๕/๑๒๘,๑๒๙/๑๐๔,๑๐๖ ขุ.ยติ. ๒๕/๒๓/๒๔๗ (ฉบับมหาจุฬาฯ)

ทั้งหลาย ส่วนมากไม่เข้าใจในธรรมะอันลึก ซึ่งแสดงอยู่แล้ว เป็นอันมาก, ได้ยินได้ฟังกันอยู่เป็นอันมากก็ยังไม่เข้าใจเกิดความสงสัยขึ้นว่า ข้อนี้เป็นเพราะเหตุไร ค้นไปค้นหาในที่สุด ก็พบว่าเนื่องด้วยคนเราโดยมาก รู้แต่ภาษาธรรมดา คือ ภาษาชาวบ้านพูด หรือเรียกว่า “ภาษาคนธรรมดา” ไม่ค่อยจะรู้ “ภาษาของธรรมะ” และไม่เคยคิดว่ามีภาษาอีก ภาษาหนึ่งซึ่งแตกต่างกัน แทบจะตรงกันข้ามหรือตรงกันข้ามก็มีนั้นเป็นภาษาธรรมะ

จงกำหนดจดจำไว้ให้ดีว่า ภาษาคนนั้นเป็นอย่างหนึ่ง ภาษาธรรมะนั้นเป็นอย่างหนึ่ง ภาษาคนก็คือภาษาโลก ๆ ภาษาของคนที่ไม่รู้ธรรมะ พูดกันอยู่ตามประสาคนที่ไม่รู้ธรรมะนี้เรียกว่าภาษาคน ; ส่วนภาษาธรรมะนั้นเป็นภาษาที่ “คน” เหมือนกัน แต่ว่าได้เห็นธรรมะในส่วนลึก หรือเห็นธรรมะที่แท้จริง แล้วพูดไปด้วยความรู้สึกอันนั้นจึงเกิดเป็นภาษาธรรมะขึ้นมา ไม่เหมือนภาษาคน นี้เรียกว่าภาษาธรรมะ

ภาษาจึงมีอยู่เป็น ๒ ภาษา คือ ภาษาธรรมะ อย่างหนึ่ง ภาษาคน อย่างหนึ่ง ภาษาคนนั้นเอาไปตามทางของวัตถุ ตามทางที่รู้สึกได้ตามคนธรรมดา รู้สึก และอาศัยวัตถุเป็นพื้นฐาน ไม่ได้อาศัยธรรมะเป็นพื้นฐาน จึงพูดแต่เรื่องวัตถุ พูดแต่เรื่องโลก พูดแต่เรื่องที่ได้เห็นได้ด้วยตาตามธรรมดา

สามัญชน. ส่วนภาษาธรรมะนั้น เป็นไปในทางนามธรรมที่ไม่เห็นตัว ไม่เนื่องด้วยวัตถุ ต้องมีปัญญาเห็นนามธรรมเหล่านั้นแล้ว จึงจะพูดเป็น และให้ความหมายเป็น ; จึงพูดกันอยู่แต่ในหมู่ผู้เห็นธรรม นี่เป็นภาษาธรรมะภาษานามธรรมที่เหนือไปจากวัตถุ.

ถ้าพูดอย่างภาษาสมัยใหม่ก็จะพูดว่า เป็นภาษาทาง Physics ซึ่งอาศัยวัตถุเป็น Physical way of Speaking คือพูดไปตามแบบตามวิธีของฝ่าย Physics ที่นี้ที่ตรงกันข้ามนั้นเป็น Meta-physics คือนอกเหนือที่วิชา Physics จะเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยได้ อย่างนี้เรียกว่า Meta-physics ; มีวิธีพูดเป็น Meta-physical way of Speaking ของมันเอง. ฉะนั้นเรียกสั้น ๆ ว่ามีภาษา Physics กับภาษาที่เหนือ Physics.

ภาษา Physics ก็คือภาษาโลก ภาษาคน ที่พูดกันอยู่ตามธรรมดา ที่อาศัยวัตถุเป็นพื้นฐาน ส่วนภาษา Meta-physics ต้องอาศัยนามธรรมเป็นพื้นฐาน, ต้องเคยรู้ต้องเคยศึกษาต้องเคยเข้าใจ ไม่ต้องอาศัยวัตถุเป็นพื้นฐาน แต่อาศัยนามธรรมพวก abstract ต่าง ๆ เป็นพื้นฐาน หวังว่าท่านคงจะเข้าใจ ในความแตกต่างของภาษาคนกับภาษาธรรมะชั้นบ้างแล้ว

เอาตมาจะชี้ต่อไปว่า เพราะรู้แต่ภาษาคนนี่เอง ไม่รู้

ภาษาธรรมะ จึงฟังธรรมะแท้ๆไม่เข้าใจ, คือธรรมะในชั้นสูง ธรรมะในชั้นโลกุตตระ ที่ดับทุกข์ได้จริงนั้น ฟังไม่เข้าใจ, เพราะรู้แต่ภาษาคน ไม่รู้ภาษาธรรมะ ที่นี้เพื่อจะเปรียบเทียบให้เห็น ก็ต้องยกมาทั้งภาษาคน และภาษาธรรมะ ควบคู่กัน ไปทีเดียว ขอให้สนใจในนิกเขปบท ที่ได้ยกขึ้นไว้ข้างต้นว่า :

อปฺปมตฺโต อุโภ อตฺเต อธิคณฺหาติ ปณฺฑิโต
ผู้ที่เป็นบัณฑิตเป็นผู้ไม่ประมาท ย่อมถือเอา
อรรถทั้งหลายทั้งสองได้

อตฺตภาสิสมยา ธีโร ปณฺฑิโตติ ปวฺจจติ

เป็นคนฉลาดรู้พร้อมซึ่งอรรถทั้งหลายแล้ว
เขาก็เรียกว่าเป็นบัณฑิต.

นี่เป็นหลักทั่วไป ที่จะใช้ในทางธรรมะชั้นสูงก็ได้
ชั้นต่ำก็ได้ แม้จะใช้กับเรื่องภาษาพูดก็ได้ เพราะมีคำจำกัด
ชัดอยู่ว่า อุโภ อตฺเต ซึ่งความหมายทั้งสอง หรือซึ่งอรรถ
ทั้งสอง ถ้าเป็นคนฉลาดต้องถือเอาความหมาย หรืออรรถ
ได้ทั้งสองฝ่ายหรือสองอย่าง, ไม่ใช่ถือเอาได้แต่อย่างเดียว
เช่นถือเอาแต่ความหมายในทางภาษาคนได้, แต่ไม่ถือเอา
ความหมายในทางภาษาธรรมะได้, อย่างนี้ก็ต้องเรียกว่าไม่
ใช้บัณฑิต, ไม่ใช่คนฉลาด เพราะพระพุทธเจ้าท่านได้ตรัส
ไว้ว่า ถ้าเป็นคนฉลาดต้องถือเอาอรรถทั้งหลายได้ทั้งสอง
ฝ่ายนั่นเอง เราต้องเป็นคนไม่ประมาท ขยันศึกษา ถือเอา

อรรถะทั้งสองฝ่ายให้ได้, คือทั้งฝ่ายภาษาคนและฝ่ายภาษาธรรม ซึ่งจะได้เปรียบเทียบให้เห็นต่อไป ขอให้ตั้งใจฟังให้ดีสักหน่อย

คำว่า “พุทธะ”

คำแรกที่อาตมาจะยกเอามาเป็นตัวอย่าง ก็คือคำว่า “พุทธะ” คำว่าพุทธะก็แปลว่าพระพุทธรเจ้า ท่านทั้งหลายก็รู้ดีอยู่แล้ว พุทธะในภาษาคน หมายถึงองค์พระพุทธรเจ้า เนื้อหนังของท่าน ร่างกายของท่าน ที่เกิดในประเทศอินเดีย เมื่อสองพันกว่าปีมาแล้ว นิพพานแล้ว เฝ้าใหม่ไปหมดแล้ว นั่นพุทธะภาษาคน

ส่วนพุทธะภาษาธรรมนั้น หมายถึงตัวธรรมะแท้ที่พระพุทธรองค์ตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรมะ. ผู้นั้นเห็นตถาคต ผู้ใดเห็นตถาคต ผู้นั้นเห็นธรรมะ. ผู้ที่ไม่เห็นธรรมะนั้นแม้จะจับจีวรของตถาคตอยู่แท้ ๆ ก็ไม่ชื่อว่าเห็นตถาคตเลย. ลองคิดดูว่าธรรมะในที่นี้คืออะไร ?

ธรรมะในที่นี้คือ สิ่งที่เป็นนามธรรมไม่เป็นตัวเป็นตน ไม่ใช่เนื้อหนัง แต่พระพุทธรเจ้าท่านตรัสว่า นั่นแหละคือตัวตถาคต องค์ตถาคต ผู้ใดเห็นธรรมะ ผู้นั้นเห็นตถาคต ผู้ใดเห็นตถาคต ผู้นั้นเห็นธรรมะ, ไม่เห็นธรรมะก็ชื่อว่าไม่เห็นตถาคต. เพราะฉะนั้นพระพุทธรเจ้าในภาษาธรรมะนั้น คือ

ตัวธรรมะที่ทำให้บุคคลให้เป็นพระพุทธเจ้า คือว่าถ้าเห็นแล้ว
จึงจะได้ชื่อว่าเห็นพระพุทธเจ้าตัวจริง. เห็นแต่เนื้อหนังของ
ท่าน ไม่ชื่อว่าเห็นพระพุทธเจ้า และไม่สำเร็จประโยชน์อะไร

คนเป็นอันมากในครั้งพุทธกาล ไม่ชอบพระพุทธเจ้า
ด่าพระพุทธเจ้า ทำร้ายพระพุทธเจ้าก็มี, นั่นเขาเห็นเนื้อเห็น
ตัวท่าน ก็ไม่เข้าใจท่าน เพราะนั่นเป็นพระพุทธเจ้าส่วน
เปลือก ส่วนภาษาคน พระพุทธเจ้าเนื้อแท้ ภาษาธรรมะ
นั่นคือธรรมะในจิตใจของท่าน ที่ทำให้บุคคลเป็นพระพุทธเจ้า
ขึ้นมา, อย่างที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรมะ ผู้นั้น
เห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรมะ” นี่คือพระพุทธเจ้าใน
ภาษาธรรมะ

หรืออีกอย่างหนึ่งพระพุทธองค์ตรัสว่า “ธรรมวินัย
ที่ได้แสดงแล้ว บัญญัติแล้ว นั้นจักอยู่เป็นศาสดาแห่งพวก
เธอทั้งหลายในกาลเป็นที่ล่วงลับไปแห่งเรา” หมายความว่า
พระพุทธเจ้าองค์แท้นั้นไม่ได้ดับหายไป ไม่ได้สูญไป ดับหายไป
ไปแต่ร่างกายหรือเปลือก พระศาสดาองค์แท้ คือธรรมวินัย
นั้นยังอยู่ อย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นพระพุทธเจ้าในภาษาธรรมะ

สรุปความก็ว่า พระพุทธเจ้าภาษาคนนั้น หมายถึง
ตัวคน พระพุทธเจ้าภาษาธรรมะนั้น หมายถึงธรรมะที่ทำให้
ความเป็นพระพุทธเจ้า

คำว่า “ธรรม” หรือ “ธมฺม”

ที่นี้ก็มาถึงคำที่สอง คือคำว่า “ธรรม”หรือ “ธมฺม” พระธรรม คำว่า พระธรรม ภาษาเด็ก ๆ ก็หมายถึงพระคัมภีร์หนังสือค้นหา ที่เรียกกันว่าพระธรรมอยู่ในตู้ ; หรือว่าเสียงที่ใช้แสดงธรรม ดังที่กล่าวออกเสียงอยู่เดี๋ยวนี้ ว่านี่คือตัวธรรม พระคัมภีร์เป็นตัวธรรม เสียงเทศน์เป็นตัวธรรม อย่างนี้เป็นต้น ธรรมะอย่างนี้มันเป็นภาษาคน ภาษาคนโง่ ภาษาคนที่ยังไม่เห็นธรรมะ เรียกว่าภาษาคน

ธรรมะในภาษาธรรมะ นั่นก็คือ ธรรมะที่เป็นอันเดียวกันกับพระตถาคต ผู้ใดเห็นธรรมะ ผู้นั้นเห็นตถาคต ผู้ใดเห็นตถาคต ผู้นั้นเห็นธรรมะ ธรรมะจริงในภาษาธรรมะนั้นอยู่ที่นั่น

หรือถ้าจะให้จำแนก คำว่า “ธรรม” ในภาษาบาลีนั้นหมายถึงสิ่งที่ละเอียด ลึกซึ่งหลายอย่าง หลายประการรวมกันที่เรียกว่าธรรมชาติ ไม่มีเวลาที่จะจาระไนโดยรายละเอียด จะกล่าวแต่หัวข้อว่า :-

- ตัวธรรมชาติแท้ ๆ นั่นก็เรียกว่าธรรมะ.
- กฎเกณฑ์ของธรรมชาตินั้น ก็เรียกว่าธรรมะ.
- หน้าที่ที่มนุษย์จะต้องประพฤติให้ถูก ให้ต้องตามกฎของธรรมชาตินั้นก็เรียกว่าธรรมะ.
- ผลอันใดเกิดขึ้นมาจากการประพฤติปฏิบัติ

ถูกต้องตามธรรมเนียมชาตินั้น ก็เรียกว่าธรรมะ
เหมือนกัน

ธรรมะมีความหมายกว้างขวางอย่างนี้ ไม่ใช่เป็น
เพียงหนังสือ คัมภีร์ ไบبلาน หรือ เสียงเทศน์

คำว่า ธรรมะ ในภาษาธรรมหมายถึงนามธรรมที่
เป็นธรรมะที่กว้างขวาง ที่ลึกซึ้ง ที่หมายถึงทุก ๆ สิ่งที่เรา
ได้ยากก็มี เข้าใจได้ง่ายก็มี

คำว่า “สังฆะ” หรือ “พระสงฆ์”

ที่นี้ คำถัดไป คำว่า “สังฆะ” หรือ “พระสงฆ์” คำว่า
พระสงฆ์ในภาษาคน หมายถึงตัวนักบวชเหลือง ๆ แดง ๆ
แฟนฟานทั่ว ๆ ไป นี่คือพระสงฆ์ในภาษาคน, ภาษาคนโง่ที่
ยังไม่เห็นธรรมะ. ส่วนพระสงฆ์ในภาษาธรรมะนั้น หมายถึง
ธรรมะอีกเหมือนกัน คือธรรมะหรือคุณธรรมทุกชั้นทุกตอน
ที่มีอยู่ในจิตใจของนักบวชผู้มีคุณธรรม นักบวชคนไหนมีคุณ
ธรรมอยู่ในใจ ไม่ใช่เป็นนักบวชแต่เปลือก คุณธรรมที่มี
อยู่ทุกชั้นทุกตอน ในจิตใจของนักบวชนั้นเรียกว่าพระสงฆ์.

พระสงฆ์ ภาษาธรรมะก็หมายถึง คุณธรรม หรือ
พระธรรมอีกเหมือนกัน ; พระสงฆ์ภาษาคนหมายถึงตัว
นักบวช พระสงฆ์ภาษาธรรมะ หมายถึงคุณธรรมที่มีอยู่ใน
จิตใจของคน อย่างที่เราเรียกว่าพระสงฆ์มี ๔ : โสดา, สกิ-

ทาคา,อนาคา, และอรหัตต์. นี่ก็หมายถึงคุณธรรม ไม่ได้หมายถึงตัวคน เพราะเปลือกหรือตัวคนนั้น มันเหมือนกันหมดไม่ว่าของใคร มันผิดกันแต่คุณธรรมในใจที่ทำให้เป็นพระโสดา, สกิทาคา, อนาคา, และอรหัตต์ขึ้นมา เรารู้จักพระสงฆ์ในภาษาธรรมกันเสียบ้าง

คำว่า “ศาสนา” หรือ “พระศาสนา”

ที่นี้ก็มาถึงคำว่า “ศาสนา” หรือ “พระศาสนา” คำว่าศาสนาในภาษาคน หรือภาษาคนโง่นั้น หมายถึงโบสถ์ วิหาร เจดีย์ ผ้ากาสาวพัสตร์เหลืองอร่ามไปหมด มีเจดีย์สระพริ้งไปหมด มีโบสถ์สระพริ้งไปหมดก็ว่า “พระศาสนาเจริญแล้ว เว้ย!” นี่พระศาสนาในภาษาคน.

ส่วนคำว่า ศาสนาในภาษาธรรมะนั้น หมายถึงตัวธรรมะที่แท้จริง ที่เป็นที่พึ่งแก่มนุษย์ได้จริง ธรรมะใดเป็นที่พึ่งแก่มนุษย์ได้จริง ดับทุกข์ให้แก่มนุษย์ได้จริง ธรรมะนั้นคือศาสนา คือสิ่งที่เรียกว่าศาสนาในภาษาธรรมะ ถ้าศาสนาเจริญ ก็หมายความว่ามีความที่ดับทุกข์ได้จริงแพร่หลายทั่วไปในหมู่มนุษย์ ; นี้เรียกว่าศาสนาเจริญ ไม่ใช่เพียงแต่รุ่งเรืองไปด้วยผ้ากาสาวพัสตร์ แล้วก็จะเรียกว่าศาสนาเจริญก็หาไม่

ศาสนาภาษาคน หมายถึงโบสถ์ วิหาร เจดีย์ ผ้า

กาสาฬพัสดร์ เป็นต้น ศาสนาภาษาธรรมะ หมายถึงธรรมะ
ที่เป็นที่พึ่งแก่มนุษย์ได้จริง

หรือ จะเขียนให้ใกล้เข้ามาอีกหน่อยหนึ่ง คำว่าศาสนา
แปลกันว่า คำสั่งสอน คนโดยมากก็เอาคำสั่งสอนเป็นตัว
ศาสนา ถ้ามีการเรียนการสอนกันเจริญแล้วก็เรียกว่าศาสนา
เจริญ นี้ก็ถูกเหมือนกัน แต่น้อยเกินไป คือถูกแต่ตามตัว
หนังสือ ศาสนาที่แปลว่า คำสั่งสอนนี้เป็นภาษาคนไม่ใช่
ภาษาธรรมะ

ศาสนาที่เป็นภาษาธรรมะนั้น คือตัวพรหมจรรย์ คือ
การประพฤติปฏิบัติลงไปจริง ๆ ตามทางธรรมเป็นพรหมจรรย์
ที่มีความมั่งงามในเบื้องต้น, พรหมจรรย์ที่มีความมั่งงามใน
ท่ามกลาง และพรหมจรรย์ที่มีความมั่งงามในเบื้องปลาย :
เหมือนที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสส่งภิกษุ ๖๐ รูป ว่า “จงไป
ประกาศพรหมจรรย์แก่ชาวโลก จงประกาศพรหมจรรย์ให้
มั่งงามทั้งเบื้องต้น ท่ามกลางและเบื้องปลาย”

“พรหมจรรย์” ในที่นี้หมายถึงการประพฤติปฏิบัติ
ที่ดับทุกข์ได้จริง งามในเบื้องต้น ก็คือการศึกษาเล่าเรียน งาม
ในท่ามกลาง ก็คือการศึกษาปฏิบัติ งามในขั้นปลายสุดท้ายก็คือ
ผลของการปฏิบัติที่เกิดขึ้นจริง ๆ นี้คือตัวพรหมจรรย์ที่เป็น
ตัวศาสนาตามภาษาธรรมะ

ศาสนาภาษาคน หมายถึงตัวคำสั่งสอน แต่ศาสนา

ภาษาธรรมะ หมายถึงตัวพรหมจรรย์ที่งดงามในเบื้องต้นในท่ามกลาง และเบื้องปลายดังที่กล่าวมา จึงต่างกันมาก

ที่นี่ จะพิจารณากันให้ละเอียดลงไป จนถึงคำที่เกี่ยวข้องกับเราเป็นประจำวัน เช่นว่า :-

คำว่า “ทำการงาน” หรือ “การงาน”

คำว่า “ทำการงาน” หรือ “การงาน” ภาษาคน การงานหมายถึงอาชีพ ที่ทำด้วยความจำเป็น ไม่ทำไม่ได้ มันบังคับให้ทำ เพื่อเอามาเลี้ยงปาก เลี้ยงท้องบ้าง เพื่อเสวยกามารมณ์บ้าง อาชีพที่ทำไปด้วยความจำเป็นนี้เรียกว่า การงานในภาษาคน ส่วนการงานในภาษาธรรมะ นั้นหมายถึง กัมมัฏฐาน คือการปฏิบัติธรรม หรือตัวการปฏิบัติธรรม นั้นเองเป็นตัวการงาน

จะเปรียบเทียบให้เห็นยิ่งขึ้นไป คนธรรมดาหรือคนไม่เห็นธรรม ทำการงานด้วยความจำเป็น เพื่อเลี้ยงปาก เลี้ยงท้อง เพื่อซื้อหากามคุณ ; แต่พระอริยบุคคลหรือคนที่เห็นธรรม ทำการงานในฐานะที่เป็นการปฏิบัติธรรม เพราะว่าการงานนี้ต้องทำด้วยความซื่อตรง ด้วยความสุจริต ด้วยความขยัน ด้วยความแข็งขัน ด้วยความฉลาด ด้วยคุณธรรมมากมายหลายประการ จึงจะสำเร็จการงานนั้นได้ ดังนั้นการงานนี้ก็คือการปฏิบัติธรรม

ในขั้นที่ลึกขึ้นไป ถ้าคนเราทำการทำงานตามหน้าที่ของตน แม้การงานในโลก ในที่สุดการงานนั้นจะสอนให้รู้จักความจริงของชีวิตจิตใจ สอนให้รู้จักความไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นอนัตตา สอนให้บรรลुธรรมะโดยไม่รู้สึกรู้สีกตัว. การงานในภาษาธรรม จึงหมายถึงการปฏิบัติธรรม ที่มีอยู่ในตัวชีวิตจิตใจนั่นเอง ; แม้ที่สุดแต่การที่เราจะต้องบริหารร่างกายให้เป็นสุข ให้สะอาด ให้เรียบร้อย นี่ก็เป็นการปฏิบัติธรรม ก็ต้องทำด้วยจิตใจที่ดี ที่ฉลาด ที่ขยันขันแข็ง เป็นต้น

สรุปความว่า “การงาน” ภาษาคนหมายถึงอาชีพ ที่ทำด้วยความจำเป็น การงานในภาษาธรรมะ หมายถึง การปฏิบัติธรรม คำว่า “กัมมัฏฐาน” ก็แปลว่า การงาน การปฏิบัติที่เป็นขั้นเป็นอันในทางธรรมะแล้ว ก็เรียกว่า กัมมัฏฐาน ทั้งนั้น กัมมัฏฐาน แปลว่า การงาน. “การงาน” ในภาษาธรรมะ จึงหมายถึง การปฏิบัติธรรมอยู่ในตัวมันเอง

คำว่า “พรหมจรรย์”

จะกล่าวถึงคำว่า “พรหมจรรย์” อีกครั้งหนึ่ง พรหมจรรย์ภาษาคน ภาษาชาวบ้าน ที่ไม่รู้อะไรในทางธรรมก็เข้าใจได้แต่เพียงว่า พรหมจรรย์นั้น คือเว้นจากการประพฤติดิฉิต ในทางกาม ของคนหนุ่มสาวเท่านั้นเอง. แต่คำว่าพรหมจรรย์

ในภาษาธรรมะนั้น หมายถึงการทำเพื่อละกิเลสอย่างใดอย่างหนึ่ง ระบบใดระบบหนึ่งลงไปจริง ๆ ด้วยความเคร่งครัด ไม่ให้บกพร่อง ไม่ว่าเราจะสมาทานการปฏิบัติ ข้อไหน ถ้าปฏิบัติลงไปให้จริงให้เคร่งไม่มีการบกพร่องแล้วเรียกว่า พรหมจรรย์ทั้งนั้น ; มิได้หมายแต่เพียงว่าการไม่ประพฤติผิดในทางเรื่องชู้สาว ของคนหนุ่มสาวเท่านั้นเอง ; นี่แหละ ภาษาคนกับภาษาธรรมะ ต่างกันอยู่อย่างนี้

คำว่า “นิพพาน”

ที่นี่ กระโดดข้ามไปถึงคำว่า “นิพพาน” นิพพาน ในภาษาคน ภาษาชาวบ้าน ที่ไม่รู้อะไรก็เข้าใจว่า นิพพาน เป็นบ้าน เป็นเมือง เพราะคนเทศน์ก็มักจะเทศน์อยู่ว่า นิพพานเป็น “อมตะมหานคร” บ้าง, เป็น “เมืองแก้ว กล่าวแล้ว คือพระนิพพาน” บ้าง, คนที่ฟังฟังไม่เข้าใจ ก็เข้าใจว่าเป็นนครเป็นบ้านเป็นเมืองเอาจริง ๆ แล้วเลยเดาต่อไปอีกชั้นหนึ่งว่า ที่นั่นมีอะไรให้สารพัดอย่าง เป็นเมืองแก้วสารพัดนึก จะนึกอะไรก็ได้ นั่น ตามชอบใจตัวเอง ก็เลยอยากไปนิพพาน เพราะเป็นบ้านเป็นเมืองสารพัดนึกเช่นนั้น ; นี่ นิพพานภาษาคน ภาษาคนโง่ ภาษาคนที่ไม่รู้ธรรมะ แต่ก็มีอยู่มากทั่ว ๆ ไปแทบทุกวัดทุกวา

คำว่า “นิพพาน” ในภาษาธรรมะนั้น หมายถึง

ความดับ สิ้นสุดแห่งกิเลสและความทุกข์โดยประการทั้งปวง และอย่างแท้จริง, เมื่อใดมีการดับแห่งกิเลส และดับความทุกข์ อย่างแท้จริง เมื่อนั้นเป็นนิพพานตามมากตามน้อยตามสถานะ ; ถ้าหมดจดสิ้นเชิงก็เป็นนิพพานถึงที่สุด เป็นการดับเย็นแห่งความทุกข์ความร้อน แห่งไฟ คือกิเลสและความทุกข์ นี่นิพพานภาษาธรรมะ นิพพานภาษาคนก็คือเมืองแก้วสารพัดนึก นิพพานภาษาธรรมะ ก็คือความดับทุกข์ สิ้นเชิงที่นี้และเดี๋ยวนี้ก็ได้ ท่านลองคิดดูเถิดว่าคนเข้าใจ นิพพานอย่างไรกันโดยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนแก่ตามศาลาวัด

คำว่า “มรรค-ผล”

ลดลงไป ก็มาถึงคำว่า “มรรค-ผล” คำว่ามรรค-ผล นี้ชอบพูดกันติดปาก แม้พวกชาวบ้าน “ทำอะไร ทำให้เป็นมรรคเป็นผล” พอประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนต้องการขึ้นมา ก็เรียกว่า “เป็นมรรคเป็นผลแล้วเว้ย!” แม้แต่เป็นเรื่องโลกีย์, โลภีเยของคนชาวบ้านกิเลสหนา ก็พูดว่า “เป็นมรรคเป็นผลแล้วเว้ย!” เพราะทำการงานนั้นได้สำเร็จตามที่ตนต้องการ นี่มรรคผลภาษาคนหมายอย่างนี้

แต่ มรรคผล ภาษาธรรมะนั้นหมายถึงการทำลายความทุกข์ ทำลายกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ได้อย่างถูกต้อง

ตามหลักธรรมะเป็นขั้น ๆ ขึ้นไปทีละเดียว นี่คือคำว่ามรรคผล
ในภาษาธรรมะ

ท่านทั้งหลายก็เคยพูดคำว่ามรรคผลกันอยู่เป็น
ประจำวัน เมื่อไรพูดมรรคผลภาษาคน เมื่อไรพูดมรรคผล
ตามภาษาธรรมะ หรือภาษาพระพุทธเจ้า ก็ต้องระวังให้ดี ๆ

คำว่า “มาร”

ที่นี่ มาถึงคำที่ประหลาดต่อไป ก็คือคำว่า “มาร”
มาร พญามาร เป็นต้น มารในภาษาคน ก็หมายถึงยักษ์มาร
ที่มีรูปร่างหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว นี่มารในภาษาคน มาร
ในภาษาธรรมะนั้นไม่เป็นคน แต่เป็นภาวะอันหนึ่ง ซึ่งมี
ลักษณะขัดขวางความดีความงาม ความที่จะก้าวไปถึงความ
ดับทุกข์ สภาพที่ขัดขวางหนทางของสิ่งเหล่านี้เรียกว่า มาร,
หรือถ้าจะให้เป็นบุคคลกันก็เอา แต่ต้องเข้าใจให้ถูกต้อง

คำว่า “มาร” นั้นคงจะได้ยินได้ฟังกันมาบ้างแล้ว
ว่ามาจากชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ลงมาจากสวรรค์ชั้นปรนิม-
มิตวสวัตตี มาผจญพระพุทธเจ้า นี่คือพญามารที่แท้จริง
มาจากสวรรค์ชั้นสูงสุด สวรรค์ปรนิมมิตวสวัตตินั้น เป็น
สวรรค์ที่ประกอบไปด้วยกามคุณชั้นสูงสุดด้วย แล้วยังได้
อย่างออกอย่างใจ มีคนคอยอำนวยความสะดวกเต็มตามความ
ต้องการด้วย, ไม่ใช่พญามารที่หน้าตาดุร้าย น่าเกลียด เทียว

จับสัตว์เดรัจฉานกินเลือดที่ปากแดงอย่างนี้เป็นต้น นั่นเป็นมารของคนโง่ มารในภาษาคน คือคนโง่ ที่ไม่รู้จักมาร.

มารในภาษาธรรมะ อย่างเลวที่สุดก็หมายถึงสวรรค์ หรือ กามคุณชั้นสูงสุด ที่เรียกชื่อว่าปรนิมิตตวสวัตตี และเมื่อกล่าวโดยทั่วไป ก็คือสภาวะทางนามธรรม ที่ขัดขวางความดีความงามความก้าวหน้าในทางธรรมทุกชนิด นี้เรียกว่ามารในภาษาธรรมะ

คำว่า “โลก”

ที่นี่ พูดถึงคำว่า “โลก” กันบ้าง คำว่าโลกนี้ ภาษาคนหมายถึง แผ่นดิน ตัวโลกนี้จะว่าแบนหรือกลมก็ตามใจ หมายถึงตัวโลกแผ่นดิน, คำว่าโลกในภาษาคน.

แต่ภาษาธรรมะนั้น คำว่า “โลก” เขาหมายถึงนามธรรมหรือคุณธรรม หรือคุณสมบัติ ที่มีประจำอยู่ในโลก เช่น ความทุกข์ เป็นต้น ความไม่เที่ยง ความเปลี่ยนแปลง ความทุกข์ เหล่านี้เป็นคุณสมบัติประจำอยู่ในตัวโลก นั่นแหละคือตัวโลกในภาษาธรรมะ จึงกล่าวว่าโลกก็คือความทุกข์ ความทุกข์ก็คือโลก อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสอริยสัจสี่ บางทีก็ใช้คำว่า “โลก” บางทีก็ใช้คำว่า “ทุกข์” เป็นอันเดียวกัน เช่น พูดว่าโลก, เหตุให้เกิดโลก, ความดับสนิทของโลก, หนทางให้ถึงความดับสนิทของโลก, อย่างนี้ พระพุทธองค์

ทรงหมายถึงตัวทุกข์, ตัวเหตุให้เกิดทุกข์, ตัวความดับสนิท
ของความทุกข์ และวิธีหนทางทำให้ถึงความดับสนิทของ
ความทุกข์

เพราะฉะนั้น ในภาษาของพระพุทธเจ้าหรือภาษา
ธรรมะนั้น คำว่า “โลก” หมายถึงความทุกข์, ทุกข์กับโลก
เป็นตัวเดียวกัน

หรืออีกทางหนึ่ง คำว่า “โลก” หมายถึงสิ่งที่ต่ำ ๆ
เตี้ย ๆ ไม่ใช่ลึกลับสูง ไม่ใช่อสงูสุด เราพูดกันว่าเป็นเรื่องโลก ๆ
ไม่ใช่เรื่องธรรมะ อย่างนี้เป็นต้น ; นี้ก็ยังเป็นคำว่า “โลก”
ในภาษาธรรมะเหมือนกัน ไม่ใช่คำว่าโลกจะหมายถึงแต่ตัว
แผ่นดินเสมอไป นั่นเป็นภาษาคน

คำว่า “ชาติ” หรือ “ความเกิด”

ที่นี่ เขยิบให้สูงขึ้นไปก็มาถึงคำว่า “ชาติ” หรือ
“ความเกิด” คำว่าความเกิดหรือชาติในภาษาคนนี้หมายถึง
การคลอดจากท้องแม่ ; คน ๆ หนึ่งก็คลอดทีเดียวเท่านั้น
แล้วก็อยู่ไปจนกว่าจะตายเนาเข้าโลง ความเกิดมีครั้งเดียว ;
เกิดจากท้องแม่อย่างนี้เป็นความเกิดตามภาษาคน.

ส่วนคำว่า “เกิด” หรือ ความเกิดในภาษาธรรมะ
นั้นหมายถึงความเกิดแห่งความรู้สึกว่าตัวฉัน หรือตัวกูก็
ตามที่เกิดขึ้นมา ครั้งหนึ่ง ๆ ในจิตใจของคนเราเป็นประจำ

วัน คนธรรมดาเกิดได้มากครั้ง ถ้าเป็นคนดีก็เกิดได้น้อยครั้ง ถ้าเป็นพระอริยเจ้าก็ยิ่งเกิดน้อยลงไปอีก กระทั่งไม่เกิดเลย เมื่อใดเกิดความรู้สึกว่า “ตัวฉัน” อย่างนั้นอย่างนี้เร็ว ๆ ขึ้นมาในใจ กระทั่งเป็นตัวกูขึ้นมาอย่างนั้นอย่างนี้ นี่ก็เรียกว่าตัวฉันเกิดขึ้นมาคราวหนึ่ง เรียกว่าความเกิด

เพราะฉะนั้นความเกิดจึงเกิดได้หลาย ๆ ครั้งแม้ในวันหนึ่ง. คิดไปอย่างสัตว์เดรัจฉานก็เกิดไปเป็นสัตว์เดรัจฉานเดี๋ยวนี้เอง, คิดไปอย่างคนก็เกิดเป็นคนเดี๋ยวนี้เอง, คิดไปอย่างเทวดา ก็เกิดเป็นเทวดาเดี๋ยวนี้เอง, เพราะว่าชีวิต, อັตตภาพ, สุขทุกข์หรืออะไรเหล่านี้ ท่านกำหนดไว้ ด้วยความเกิดขึ้นแห่งจิต ขณะหนึ่ง ๆ เท่านั้น. ฉะนั้นคำว่า “ความเกิด” ในภาษาธรรมะนั้นหมายถึงเกิดแห่งความรู้สึกว่าตัวฉันหรือตัวกู นี่เป็นความเกิดในภาษาธรรมะ ความเกิดในภาษาคน หมายถึงเกิดจากท้องแม่.

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม เรื่องความเกิดนั้น บางคราวก็แสดงด้วยภาษาคน ก็มีเหมือนกัน ในเมื่อพูดตามธรรมดา ; แต่ถ้าพูดในเรื่องธรรมะชั้นสูง เช่น เรื่องปฏิจจสมุปบาท เป็นต้นแล้ว คำว่าความเกิดนั้น ท่านพูดในภาษาธรรมะ ไม่ได้หมายถึงเกิดจากท้องแม่ แต่หมายถึงการเกิดขึ้นแห่งอุปาทานว่าตัวตน หรือของตน ตัวฉัน หรือของฉัน ตัวกูหรือของกู เป็นต้น.

คำว่า “ความตาย”

ที่นี่ ก็มาถึง “ความตาย” ความตายภาษาคน ก็คือ ตายชนิดที่จะต้องเอาใส่โลงไปเผาไปฝัง

แต่ความตายในภาษาธรรมะนั้น หมายถึงความสลาย แห่งความรู้สึกที่ว่าเมื่อตะกี้นั้นเอง คือความรู้สึกที่เกิดขึ้นว่า เป็นตัวฉัน ตัวกู นั้นแหละมันสลายลงไป นี่เรียกว่าความ ตายในภาษาธรรมะ

คำว่า “ชีวิต”

พูดถึงคำที่เรียกว่า “ชีวิต” คำว่าชีวิตในภาษาคน ภาษาเด็ก ๆ ก็ได้ ก็คือสิ่งที่ยังไม่ตาย ยังเป็นได้ ยังเดินได้ ยัง เดินได้ ยังกินอาหารได้ เป็นต้น ; ภาษาที่ละเอียดที่สุด เช่น ภาษาชีววิทยาก็ว่า ความสดอยู่ได้ของ Nucleus ของ Cell เซลหนึ่ง คือ Protoplasm นั้นยังสดอยู่ยังเจริญอยู่ ก็เรียกว่า ชีวิตอย่างนี้ ; นี่ก็ยิ่งเป็นภาษาวัตถุหรือภาษาคนมากขึ้นไปอีก.

ส่วนคำว่า ชีวิตภาษาธรรมะนั้น ต้องหมายถึงสภาวะ ที่ไม่รู้จักตายจริง ๆ คืออสังขตธรรม คือนิพพาน หรือชีวิต นิรันดรจริง ๆ จึงจะเรียกว่าชีวิต. เมื่อใดพูดว่าชีวิตภาษาคน ก็หมายถึงชีวิตอย่างที่เขาพูด ๆ กันอยู่ เมื่อใดพูดถึงชีวิต ภาษาธรรมก็หมายถึงภาวะที่**ไม่รู้**จักตาย เพราะมันไม่มี

ความเกิด มันจึงไม่มีความตายจึงได้แก่อสังขตธรรมทั้งหลายที่เราเรียกกันว่านิพพาน เป็นต้น ; หรือในที่อื่น หรือในศาสนาอื่นเขาอาจจะเรียกกันว่า ชีวิตนิรันดร เป็นชีวิตที่ไม่รู้จักดับอีกต่อไป เป็นชีวิตพระเป็นเจ้า, หรือชีวิตอะไรก็ได้แล้วแต่จะเรียก นั่นแหละจึงจะเป็นชีวิตจริงหรือชีวิตในภาษาธรรมะ

คำว่า “คน”

ที่นี้ก็มาใกล้ จนถึงกระทั่งถึงคำว่า “คน” เราพูดกันติดปากว่า “คน คน คน” ทุกคนก็เป็นคน. แต่ระวังให้ดี คำๆ นี้ก็มีอยู่ ๒ ความหมาย คำว่าคนในภาษาคนก็หมายถึงสัตว์ที่มีรูปร่าง อย่างที่เราเรียกว่าคน.

แต่คำว่า คนในภาษาธรรมะนั้น หมายถึงคุณธรรมที่เหมาะสมกับคำว่ามนุษย์ คือคุณธรรมที่สูงที่เหมาะสมกับคำว่ามนุษย์คือมีจิตใจสูง ; นี้เราจะเข้าใจได้ง่ายๆ เช่น เมื่อท่านทั้งหลายบางคนไปด่าเพื่อนด่าฝูงว่า “มีไม่ใช่คน” นี้หมายความว่าอย่างไร? เขาก็เป็นคนมีรูปร่างเหมือนคนที่ด่าเขานั้นเอง แต่ทำไมไปหาว่าเขาไม่ใช่คน นี้ก็เพราะว่าเขาขาดคุณธรรมที่เหมาะสมสำหรับคำว่ามนุษย์ เราจึงด่าเขาว่าไม่ใช่คน.

คำว่า “คน” จึงมี ๒ ความหมายเสียแล้ว ความหมาย

หนึ่งเป็นภาษาคน หมายถึงสัตว์ที่มีรูปร่างอย่างคน อีกความหมายหนึ่งเป็นภาษาธรรมะ หมายถึงคุณธรรมที่เหมาะสมกับคำว่ามนุษย์

คำว่า “พระเจ้า” หรือ “พระเป็นเจ้า”

ที่นี้ไปนึกถึงคำว่า “พระเจ้า” หรือ “พระเป็นเจ้า” พระเป็นเจ้าในภาษาคน ก็หมายถึงเทวดาที่มีอำนาจในการสร้าง ในการบันดาล ในการเนรมิตต่าง ๆ ; นี้เรียกว่า พระเป็นเจ้า นี้ก็ถูกตามภาษาคน. แต่ในภาษาธรรมะนั้น คำว่า พระเป็นเจ้า เขาหมายถึงอำนาจอันลึกลับ ที่ไม่ต้องเป็นตัวตน ไม่ต้องเป็นตัวเทวดา ไม่ต้องเป็นตัวอะไรหมด แต่เป็นสิ่งที่ เป็นธรรมชาติ เป็นนามธรรม เช่น กฎของธรรมชาติ เป็นต้น ;

- สิ่งทีเรียกว่า กฎของธรรมชาติ นั้นแหละบันดาลให้เกิดสิ่งนั้นสิ่งนี้ขึ้นมา.
- กฎของธรรมชาติ นั้นแหละควบคุมสิ่งทั้งหลายทั้งปวง.
- กฎของธรรมชาติ นั้นแหละมีอำนาจเหนือสิ่งทั้งปวง.

เพราะฉะนั้นคำว่า “พระเป็นเจ้า” ในภาษาธรรมะนั้นเราหมายถึง กฎธรรมชาติ เช่นนี้เป็นต้น เป็นตัวอย่าง และเราเรียกว่า “ธรรม”

กฎของธรรมชาตินี้ เราเรียกกันอย่างภาษาไทย, ถ้าเรียกอย่างภาษาบาลี เรียกว่า ธรรม เฉย ๆ , ธรรมะนั้นแหละคำ ๆ เดียวกันนั้นแหละ เรียกว่า ธรรม เฉย ๆ หมายถึงกฎธรรมชาติ เพราะฉะนั้นพระเป็นเจ้าของเราก็คือธรรม

คำว่า “อบาย”

ที่นี้ มองดูลงไปข้างล่าง ถึงคำว่า “อบาย” คำว่า อบายก็หมายถึงโลกที่ตกต่ำ ตามปกติเราแจกเป็นสัตว์นรก สัตว์เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย สี่อย่างนี้รวมเรียกกันว่า อบาย เขียนภาพไว้ตามฝาผนังโบสถ์ นรกเป็นอย่างนั้น สัตว์เดรัจฉานเป็นอย่างนี้ เปรตเป็นอย่างนั้น อสุรกายเป็นอย่างนั้น ล้วนแต่จะเป็นต่อเมื่อตายแล้วทั้งนั้น นั่นเรียกว่าอยู่ในสภาพที่เป็นวัตถุ เป็นสัตว์ที่เลว ๆ นี้คืออบาย ในภาษาคน นรกในภาษาคน สัตว์เดรัจฉานในภาษาคน.

คำว่า “นรก”

เทียบคู่กันให้เห็นง่าย ๆ “นรก” ในภาษาคนหมายถึงเมืองอยู่ใต้ดิน มีเจ้าหน้าที่เป็นยมบาล จับคนไปลงโทษต่าง ๆ นานา ตายแล้วจึงจะไปถึง

ส่วนนรกในภาษาธรรมะนั้น หมายถึง ความร้อนใจ

เหมือนไฟเผา เมื่อใดมีความร้อนใจเหมือนไฟเผา เมื่อนั้นเรียกว่า เป็นนรกในภาษาธรรมะ ใครทำความร้อนใจให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง ในลักษณะเหมือนไฟเผาเมื่อไร ก็เรียกว่าตกนรกเมื่อนั้น และความร้อนใจนั้นก็มียหลายอย่าง หลายแบบ หลายชนิด เพราะฉะนั้นจึงแบ่งชื่อนรกได้เป็นต่าง ๆ กัน

คำว่า “สัตว์เดรัจฉาน”

คำว่า “สัตว์เดรัจฉาน” กำหนดสัตว์เดรัจฉานก็หมายถึงหมู หมา กา ไก่ ที่เที่ยววิ่งอยู่ตามพื้นดิน ตายแล้วไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานอย่างนั้น นี้เรียกว่ากำหนดเดรัจฉานในภาษาคน

ส่วนในภาษาธรรมะนั้น หมายความว่า เมื่อใดเรามีความโง่เช่นเดียวกับสัตว์เดรัจฉาน เมื่อนั้นเราเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานแล้วที่นี้และเดี๋ยวนี้เอง ; วันหนึ่งเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานหลายหนก็ได้ นี้คำว่า กำหนดเดรัจฉานในภาษาธรรมะหมายถึงความโง่

คำว่า “เปรต”

คำว่า “เปรต” ในภาษาคน หมายถึงสัตว์ที่มีปากนิดเดียวมีท้องโตมาก กินไม่ทันและหิวอยู่เรื่อย และจะเป็นก็ต่อเมื่อตายแล้วเหมือนกัน นี้เรียกว่า เปรต ในภาษาคน

ส่วน เปรตในภาษาธรรมะ นั้นเมื่อใดมีความทะเยอทะยานด้วยกิเลสตัณหา มีความวิตกกังวลด้วยกิเลสตัณหา แล้วเมื่อนั้นเรียกว่าเป็นเปรต เพราะมันมีอาการเหมือนกับว่า ปากเท่ารูเข็ม ท้องเท่าภูเขาเหมือนกัน คนมีกิเลสตัณหา มาก โลกจัดเกินไป วิตกกังวลมากเกินไปก็มีอาการเป็นเปรต เรียกว่าเกิดเป็นเปรตแล้วที่นี้และเดี๋ยวนี้ไม่ต้องรอดต่อตายแล้ว.

คำว่า “อสุรกาย”

คำว่า “อสุรกาย” กำเนิดอสุรกายภาษาคนก็หมายถึง ผีชนิดหนึ่งมองไม่เห็นตัว เทียบหลอกเทียบหลอนไม่กล้าแสดงตัวเพราะมีความขลาด,

แต่อสุรกายในภาษาธรรมะนั้น หมายถึง ตัวความขลาดในจิตใจของมนุษย์นั่นเอง ไม่ต้องรอดต่อตายแล้ว จึงจะไปเกิดเป็นอสุรกาย เมื่อใดมีความขี้ขลาด เมื่อนั้นเป็นอสุรกายทันที ขี้ขลาดอย่างไม่ควรจะขี้ขลาด ขี้ขลาดเกินไป กลัวกระทั่งจึงจกตุ๊กแกกึ่งกือไส้เดือน เหล่านี้เรียกว่าขี้ขลาดเกินไป จนอยู่ในสภาพพออสุรกาย กลัวการทำความดีก็มีกลัวว่าบรรลุนิพพานแล้วจะไม่มีรสชาติ สู้อยู่ในเรื่องโลกๆ นี้ไม่ได้ เพราะกลัวนิพพานอย่างนี้ก็มี ความกลัวอย่างไม่มีเหตุผลชนิดนี้เป็นอสุรกาย เมื่อใดมีความกลัวอย่างนี้ ก็ให้ถือว่าเป็นอสุรกายที่นี้และเดี๋ยวนี้.

นี่เป็นอบายในภาษาธรรมะ แตกต่างกับอบาย ในภาษาคน ; แล้วมันยังมีเรื่องที่จะต้องคิดต่อไปว่าถ้าไม่ตกอบายในภาษาธรรมะแล้ว เป็นไม่ตกอบายในภาษาคนแน่. เช่นว่าเราไม่ทำผิดจนมีอะไรร้อนใจ ไม่ตกนรกในชาตินี้แล้ว ชาติหน้าไม่ต้องกลัว ต่อหลังจากตายแล้วไม่ต้องกลัวเป็นไม่ตกนรกแน่. หรือว่าชาตินี้เราไม่โง่อย่างสัตว์เดรัจฉาน, ไม่หิวอย่างเปรต และไม่ขี้ขลาดอย่างคนขี้ขลาดแล้วก็ไม่มีบาปอันใดที่จะทำให้ต้องตาย แล้วไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน หรือเป็นเปรต หรือเป็นอสุรกาย.

เพราะฉะนั้นจงสนใจแต่เรื่องนรก เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย ที่จะตกที่จะเป็นกันที่นี้และเดี๋ยวนี้ ให้มากที่สุด ; นรก เปรต เดรัจฉาน อสุรกาย ที่จะถึงต่อตายแล้วนั้นเก็บไว้ที่ก่อนก็ได้ ไม่ต้องไปสนใจ เพราะว่าถ้าไม่เป็นนรก, เดรัจฉาน, เปรต, อสุรกายในภาษาธรรมะ ที่นี้และเดี๋ยวนี้แล้ว, แม้จะตายอย่างไรก็ไม่ต้องไปตกนรก หรือไปเป็นเปรต เป็นต้น, เพราะว่าเราประพฤติปฏิบัติชอบ ไม่มีอะไรทำให้ต้องตกอบายในปัจจุบันนี้แล้ว มันก็ไม่ต้องไปตกต่อเมื่อตายแล้วแน่นอน.

ทุกคนก็ดูเหมือนจะพูดเป็นว่าสวรรค์อยู่ในอกนรก อยู่ในใจแล้วทำไมจึงโง่เกินไปถึงกับไม่เข้าใจเรื่องอบายทั้งสี่ ที่มีอยู่ในชีวิตนี้จริง ๆ ทั้งที่พูดอยู่ว่า สวรรค์อยู่ในอกนรก

อยู่ในใจถูกแล้วแน่นอน สวรรค์หรือนรกภาษาคนนั้นอยู่นอกตัวอยู่ที่โลกไหนก็ไม่รู้ ถึงกันต่อเมื่อตายแล้ว. ส่วนนรกหรือสวรรค์ในภาษาธรรมะนั้นอยู่ในใจ ถึงได้เมื่อไรก็ได้แล้ว แต่การปรุงแต่ง ของชีวิตจิตใจ นี้เรียกว่าอบายในภาษาคนกับอบายในภาษาธรรมะนั้นต่างกันอย่างไร

คำว่า “สวรรค์”

เมื่อพูดถึง “สวรรค์” ในภาษาคนก็หมายถึงเทวโลก อังนังดงาม อยู่เบื้องบน ที่ไผ่ฝั้นกันนัก ทำบุญสักบาทหนึ่งก็จะเอาวิมานหลังหนึ่ง มีนางฟ้าเป็นร้อย ๆ สิบ ๆ นี่เป็นสวรรค์ในภาษาคน.

ส่วนสวรรค์ในภาษาธรรมะนั้น หมายถึงกามคุณ หรือยอดสุดของกามคุณ เป็นต้น ที่ทำให้คนลุ่มหลง นี้เรียกว่าสวรรค์ชั้นกามาจร ถ้าเป็นสวรรค์ชั้นพรหมโลกก็หมายถึงความว่างจากกามารมณ์ มีความสบายใจเพราะไม่ถูกกามารมณ์รบกวน, เหมือนอย่างว่า คน ๆ หนึ่งเมื่อมีความหิวในกามารมณ์ บริโภคกามารมณ์เสร็จแล้ว ไม่อยากแต่จะต้องกามารมณ์อีกต่อไป ในเวลานั้นต้องการอยู่ว่าง ๆ เงียบ ๆ จืด ๆ นี่ก็คือ ความรู้สึกที่ว่างจากกามารมณ์ ที่พอจะเทียบกันได้ กับคุณสมบัติของพวกพรหมหรือพรหมโลก, เพราะ

ฉะนั้นเราจึงกล่าวว่า สวรรค์ชั้นธรรมดาก็คือสมบุรณ์ไปด้วย
กามารมณ์ สวรรค์ชั้นสูงสุดเช่น ปรมิมีตวสวัตติ ก็คือสมบุรณ์
ไปด้วยยอดสุดของกามารมณ์ สวรรค์ชั้นพรหมโลก ก็คือ
ว่างจากการเบียดเบียนของกามารมณ์ แต่ยังมีตัวมีตนมี
ตัวกูอยู่.

คำว่า “น้ำอมฤต”

ที่นี่ ลองพูดถึงคำว่า “น้ำอมฤต” น้ำอมฤตซึ่งแปลว่า
น้ำที่ทำความไม่ตาย น้ำอมฤตภาษาคน ก็หมายถึงเหล่า
ชนิดหนึ่ง ซึ่งพวกเทวดากินเข้าไปแล้วก็ไม่ตาย แล้วก็เลย
รบราฆ่าฟันกันอีก นี่น้ำอมฤตภาษาคน.

แต่น้ำอมฤตในภาษาธรรมะนั้น หมายถึงธรรมะ
ชั้นสูงในชั้นอนัตตา หรือสุญญตา ธรรมะในชั้นสูงถึงขนาด
เป็นอนัตตาหรือเป็นสุญญตานั้น ทำให้คนไม่ตาย เพราะ
ทำให้ว่างจากตัวคน ไม่มีตัวคน แล้วจะมีความตายได้อย่างไร
ฉะนั้นธรรมะ ในชั้นอนัตตาหรือสุญญตา นั่นคือ น้ำอมฤต
ในภาษาธรรมะ

ส่วนสุรราชชนิดหนึ่งซึ่งกินกันเข้าไปแล้วไม่ตาย ตาม
ที่เล่ากันมา อย่างปรัมปรา นั้น เป็นน้ำอมฤตในภาษาคน
คนโง่คนที่ไม่เห็นธรรมหรือไม่ถึงธรรม ที่นี่เมื่อได้พูดถึง
คำว่าสุญญตาขึ้นมาแล้ว ก็จะต้องโอกาสอธิบายคำ ๆ นี้เสียเลย

คำว่า “สุญญตา”

คำว่า ; “สุญญตา” เป็นภาษาบาลี, “สุญญ” แปลว่าว่าง : “ตา” แปลว่า ความ “สุญญตา” แปลว่า ความว่าง ความว่างในภาษาคน, ภาษาคนโง่ที่ไม่เห็นธรรม ไม่ถึงธรรม นั้น, มีความหมายว่าไม่มีอะไรเลย หรือสูญเปล่า ไม่ได้อะไรเลย ฟังดูให้ดีๆ ว่าสุญญตา ความว่างในภาษาคนนั้นไม่มีอะไรเลย แม้แต่สักนิดเดียว สักอย่างเดียว คือมันว่างไปหมดแล้วก็สูญเปล่าด้วย ไม่เป็นประโยชน์อะไร นี่สุญญตา ความว่างในภาษาคน คนโง่ คนไม่เห็นธรรม.

ส่วน สุญญตา หรือ ความว่าง ในภาษาธรรมนั้น มีทุกอย่าง ๆ ทุกประการ อะไร ๆ ก็มีเท่าไร ๆ ก็ได้เว้นเสียแต่ความรู้สึกว่าตัวฉัน หรือของฉัน. ให้มีอะไร ๆ ครบทุกอย่างทุกประการอย่างไร ๆ จะนึกคิดไปอย่างไรก็ได้ ให้มีทุกอย่างอย่างได้ ทั้งรูปธรรมและนามธรรม เว้นเสียอย่างเดียว แต่ว่าไม่มีความรู้สึก ว่า ตัวฉัน หรือของฉัน : ไม่มีความรู้สึก ว่า ตัวกูหรือของกู นั่นคือสุญญตา ความว่างตามความหมายในภาษาธรรมะหรือภาษาของพระพุทธเจ้า

สุญญตา แปลว่า ว่าง ; ว่างจากอะไร ว่างจากตัวตน หรือของตน นอกนั้นมิได้หมด. อะไร ๆ ไม่ถือว่าเป็นตัวฉัน และของฉัน ตัวกูและของกูก็แล้วกัน, นี้เรียกว่า สุญญตา

ความว่างตามภาษาธรรมะ: เมื่อพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า
 สุนฺญตาหรือความว่าง ท่านตรัสในภาษาธรรมะ; พวกคนโง่
 ฟังในภาษาคน ก็เลยเอาไปเป็นว่า ไม่มีอะไรหรือสูญเปล่า
 เมื่อเข้าใจคำว่าความว่างเป็นเช่นนี้ ในภาษาคนเช่นนี้เสีย
 แล้วมันก็เข้าใจสุนฺญตาในภาษาธรรมะของพระพุทธเจ้าไม่ได้
 คนโง่เหล่านี้จึงได้พ่นอะไรออกมาแปลก ๆ เกี่ยวกับเรื่อง
 ความว่าง ซึ่งไม่เข้าเรื่องเข้าราวกันกับเรื่องความว่างของ
 พระพุทธเจ้า ที่ได้กล่าวไว้ในภาษาธรรมะ

จึงหวังว่า ท่านทั้งหลายทุกคนจะได้สนใจกำหนด
 จดจำคำว่า “ว่าง, ว่าง” นี้ไว้ให้ดี ว่า ถ้าภาษา physics
 หรือ physical นั้น หมายถึง ไม่มีอะไรจริง ๆ แต่ถ้าภาษา
 Meta-physics แล้ว หมายถึงมีทุกอย่าง เว้นเสียแต่ความ
 เป็นตัวฉันหรือความเป็นของฉัน.

ในวัตถุสิ่งของ รูปธรรม นามธรรม หรืออะไรก็ตาม
 มันไม่มีอะไรที่เป็นตัวฉัน หรือของฉันได้ มันว่างจากคุณสมบัติ
 แห่งความเป็นตัวฉันเป็นของฉันเช่นนี้ จึงได้เรียกมันว่าว่าง
 และมันไม่ได้สูญเปล่า มันเอามาใช้ทำอะไรก็ได้ตามที่สติปัญญา
 จะรู้จักใช้ รู้จักทำมันก็แล้วกัน ขออย่างเดียวแต่อย่าไปเกิด
 มีความรู้สึกว่าเป็นตัวฉันหรือของฉันเข้า

เพราะฉะนั้น สุนฺญตา หรือความว่างในภาษาธรรมะ
 นั้นไม่ได้แปลว่า สูญเปล่า. ถ้าใครไปแปลสุนฺญตา-ความ

ว่าง ว่า สุนฺญเปลา นั้นเป็นคนโง่ยังไม่รู้จักธรรมะ ไม่รู้ภาษาของธรรมะ พุดไปตามภาษาคนอย่างเดียว ; แล้วเอามาจัดกันเข้ากับควมว่างในภาษาธรรมะ แล้วมันจะพุดกันรู้เรื่องได้อย่างไร ขอให้เข้าใจคำๆ นี้ไว้เป็นพิเศชว่า มีความหมายเป็น ๒ ทางอย่างนี้

คำว่า “ความหยุด”

ที่นี้ก็มาถึงคำว่า “ความหยุด” หยุดคือไม่แล่น ไม่เคลื่อนไหวนั้น ความหยุดอย่างภาษาคน ภาษาชาวบ้านนั้น มีความหมายอย่างหนึ่ง ; ความหยุดอย่างภาษาธรรมะของพระพุทธเจ้านั้น มีความหมายอีกอย่างหนึ่ง จะยกตัวอย่างให้เห็นง่าย ๆ :-

เช่น ความหยุดตามภาษาของคฺุลิมาลนั้น มันอย่างหนึ่ง ความหยุดตามภาษาของพระพุทธเจ้านั้นมันอีกอย่างหนึ่ง ; ท่านทั้งหลายก็เคยได้ยินได้ฟังเรื่ององคฺุลิมาลมาแล้วว่า ได้ตอบกันอย่างไรกันกับพระพุทธเจ้าในข้อนี้ความหยุดอย่างขององคฺุลิมาลนั้นเป็นภาษาคน ความหยุดอย่างของพระพุทธเจ้านั้นเป็นภาษาธรรมะ ; ความหยุดอย่างภาษาชาวบ้านภาษาคนขององคฺุลิมาลก็คือไม่เคลื่อนไหวให้ยืนอยู่หนึ่ง ๆ

แต่ความหยุดในภาษาของพระพุทธเจ้านั้น ท่าน

ภาษาคน-ภาษาธรรม

หมายถึงความว่างจากตัวตน ถ้าว่างจากตัวตน แล้วจะเอาอะไรไปวิ่ง ; ลองคิดดูข้อนี้ก็แล้วกัน. ถ้าเมื่อว่างจากตัวตน แล้วจะเอาตัวฉันที่ไหนไปวิ่ง ; ก็ต้องถือว่า ฉันหยุดแล้ว. นี่ความหยุดอย่างภาษาของพระพุทธเจ้า ไม่มีตัวตนจะยึดถือไว้ว่าเป็นตัวตน ว่างจากตัวตนโดยสิ้นเชิง.

ความว่าง นั่นคือ ความหยุดในที่นี้ นี่คือหยุดอย่างภาษาพระพุทธเจ้า มันต่างกับหยุดอย่างภาษาคนธรรมดาอย่างไร ; ลองเปรียบเทียบดูเถิด

หยุดอย่างภาษาพระพุทธเจ้านั้น วิ่งอยู่ก็ได้ ก็เรียกว่าหยุด ; เพราะมันไม่มีคนผู้วิ่ง มันหยุดความต้องการของกิเลสตัณหาโดยประการทั้งปวง ; ไม่มีตัวฉันที่จะต้องการอะไรที่ไหน ไม่วิ่งไปวิ่งมาที่ไหน.

เหมือนอย่างคนที่ว่า ยังมีความอยากแล้วก็เที่ยววิ่งหาบุญ หากุศล หาความดี หาอะไรไปเสียสารพัดอย่าง ที่นั่นที่นี้เที่ยวแห่กันไปเที่ยวแห่กันมา อย่างนี้ก็เรียกว่า วิ่ง

แต่ถ้าหยุดความต้องการเสียได้ หยุดความมีตัวมีตนเสียได้ แม้จะขึ้นเรือบินอยู่ ก็เรียกว่า หยุด ขอให้รู้จักเปรียบเทียบความหยุดตามภาษาคน กับความหยุดในภาษาธรรมะ ให้เข้าใจให้ดี แล้วก็จะช่วยให้เข้าใจเรื่องความว่างได้ดีด้วย

คำว่า “แสงสว่าง”

พูดแต่เรื่องเล็ก ๆ อย่างนี้ก็คงจะง่วงนอน ที่นี้ก็มาพูดถึงเรื่องค่าง่าย ๆ เช่นว่า “แสงสว่าง” ตามธรรมดาเมื่อพูดถึงแสงสว่าง ก็หมายถึงแสงตะเกียง แสงดวงอาทิตย์ แสงไฟฟ้าอะไรก็แล้วแต่จะเรียกกัน นี่เป็นภาษาคน.

แต่ถ้าภาษาธรรมะของพระพุทธเจ้าคำว่า แสงสว่าง ท่านหมายถึงปัญญาหรือวิชาหรือญาณ หรืออะไรที่คล้ายกัน

แม้จะไปนั่งอยู่ในถ้ำมืดตื้อก็มีแสงสว่าง เพราะว่าขณะนั้นมีปัญญา มีวิชา มีญาณอยู่ในใจอย่างโชติช่วง จึงว่าที่นั่นก็มีแสงสว่าง ในถ้ำมืดตื้อ, หรือว่ากลางคืน ไม่มีแสงเดือนแสงดาว ดับตะเกียงเสียให้หมด ก็เรียกว่ามีแสงสว่าง คือมีปัญญา มีวิชา มีญาณอยู่ในจิตใจของพระโยคาวจรนั้น นี้เรียกว่า แสงสว่าง ภาษาธรรมะ.

คำว่า “ความมืด”

ที่นี้เกี่ยวกับ “ความมืด” ความมืดในภาษาคน ธรรมดาหมายถึงมืดจนมองด้วยตาไม่เห็น มันมืดเหลือเกิน นี้เรียกว่า ความมืด ภาษาคน

ส่วนความมืดในภาษาธรรมะนั้นหมายถึง อวิชา ความโง่ ความหลง โมหะ นั่นแหละคือความมืด จับตัวไป

นั่งอยู่กลางแดดมันก็ยังมีดอยู่นั่นเอง, เพราะมันมีดด้วย
อวิชชา มีดด้วยโมหะ. ความมีดภาษาคนกับความมีดภาษา
ธรรมต่างกันอย่างไร

คำว่า “กรรม”

ที่นี่ ก็ไปถึงคำว่า “กรรม” เมื่อชาวบ้านเขาพูดว่า
“กรรมแล้วเว้ย!” ก็หมายความว่า มันแยแล้ว! มีโชคร้าย
มีผลบาปมาถึง นี่คำว่ากรรมภาษาชาวบ้าน

แต่กรรมในภาษาธรรมะนั้นหมายถึงสิ่งอื่น คือ
หมายถึงการกระทำ กระทำไม่ดี กระทำชั่ว ก็เรียกว่า กรรมดำ
กระทำดีก็เรียกว่า กรรมขาว, แล้วมีกรรมประหลาดอีกอย่าง
หนึ่งที่ไม่ดำไม่ขาว คือกรรมที่ทำให้สิ้นกรรมอีกอย่างหนึ่ง
ยิ่งฟังไม่เข้าใจ ไม่รู้ว่าทำอะไร ; ก็คือเรื่องทำให้รู้ந்தตา
ให้รู้สุญญตา จนไม่มีตัวตน นั้นแหละ ทำอย่างนั้นเรียกว่า
เป็นกรรมในพระพุทธศาสนา กรรมที่แท้จริงกรรมที่พระ-
พุทธเจ้าท่านทรงสั่งสอน ท่านอุทิศสำหรับสั่งสอนยิ่งกว่ากรรม
ไหนหมด

แต่คนก็ไปสนใจกันเพียงเรื่องกรรมดำกรรมขาวคือ
กรรมดี กรรมชั่ว ; ไม่สนใจกันถึงกรรมที่สามนี้ ที่ไม่ดำไม่
ขาว ไม่ดีไม่ชั่ว คือว่างจากตัวตนไปหมด และทำให้ลู่ถึง
นิพพาน ให้สิ้นกรรมดีกรรมชั่วโดยประการทั้งปวง. เขาไม่

เข้าใจว่า จะสิ้นกรรมได้อย่างไร ไม่รู้ว่าจะสิ้นกรรมได้ด้วย เพราะการทำกรรมให้ถูกต้องตามวิธีของพระพุทธเจ้าที่ได้ตรัสไว้ คืออริยมรรคนั่นเอง

เมื่อใดประพฤติกิริยามรรคโดยเฉพาะคืออริยมรรคมีองค์แปด เมื่อนั้นชื่อว่าทำกรรมที่ไม่ดำไม่ขาว และจะเป็นที่สิ้นสุดแห่งกรรมทั้งปวง นี่คือการในภาษาธรรมะ ไม่ใช่กรรมภาษาลูกเด็ก ๆ ว่าเป็นกรรมแล้วแยะแล้ว โชคร้ายจริงนี้เรียกว่ากรรม นี่เป็นกรรมในภาษาคน

คำว่า “ที่พึ่ง” หรือ “สรณะ”

คำว่า “ที่พึ่ง” หรือคำว่า “สรณะ” ที่พึ่งหรือสรณะ ภาษาคนนั้น หมายถึงคนอื่น หมายถึงสิ่งอื่นที่อยู่นอกตัว ที่จะเอามาเป็นที่พึ่ง เช่น พึ่งเจ้า พึ่งนาย ก็หมายถึงคนอื่นที่อยู่นอกตัวเรา พึ่งผีพึ่งสาว พึ่งจอมปลวก พึ่งศาลพระภูมิ พึ่งอะไรก็สุดแท้ มันล้วนแต่เป็นสิ่งอื่น คนอื่นอยู่นอกตัวเรา นี่คือสรณะที่พึ่งในภาษาคน

ส่วน สรณะที่พึ่งในภาษาธรรม นั้นหมายถึงตัวเอง อยู่ในตัวเอง แม้ว่าเราจะพูดว่า พึ่งพระพุทธ พึ่งพระธรรม พึ่งพระสงฆ์ ก็หมายถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่มีอยู่จริงในตัวเรามีอยู่ในจิตใจของเราจึงจะเป็นที่พึ่งแก่เราได้ ; เพราะฉะนั้นมันจึงมีอยู่ในตัวเรา หรือเป็นการกระทำ

ของตัวเราที่ทำให้มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ขึ้นมาใน
จิตใจของเรา ที่ฟังหรือสรณะในภาษาธรรมนั้นคือตัวเอง
อยู่ในตัวเอง ไม่ได้อยู่ข้างนอก

คำว่า “หัวใจของพุทธศาสนา”

ทีนี้ก็มาถึงคำว่า “หัวใจของพุทธศาสนา” เมื่อพูด
ถึงหัวใจของพระพุทธศาสนาแล้ว จะมีเรื่องประหลาด ๆ
บางคนก็ท่องนั้นนี่ เช่น-วิ-สุ-ปะ = วินัย, สุตตะ, ปรมัตถะ
อย่างนี้วิสุปะ, วิสุปะ วิสุปะ, ว่าเป็นหัวใจของพุทธศาสนา
หัวใจพุทธศาสนาอย่างนี้มันภาษาคน, คนโง่, คนไม่เห็น
ธรรม ท่องคาถาเป็นภาษาบาลีสองสามตัว เรียกว่าหัวใจ
ของพุทธศาสนาก็มี หรือท่องอย่างอื่นก็มี

แต่หัวใจของพระพุทธศาสนาในภาษาธรรมตาม
แบบของพระพุทธเจ้า นั่น คือ ความรู้ที่รู้ว่า สิ่งทั้งหลายทั้ง
ปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น ว่าเป็นตัวเราหรือของเรา, ถ้าพูด
เป็นภาษาบาลี ก็ว่า

สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสยา สิ่งทั้งหลายทั้งปวง
อันบุคคลไม่ควรยึดมั่นถือมั่น ว่าเป็นตัวเราของเรา

นั่นคือหัวใจของพุทธศาสนา ตามภาษาธรรมะ
หรือภาษาของพระพุทธเจ้าดังที่กล่าวแล้ว

เพราะฉะนั้นใครอยากจะมีหัวใจของพระพุทธศาสนา
ก็ระวังให้ดี อย่าไปถือเอาหัวใจพุทธศาสนาตามภาษาคน
หรือคนโง่ คนไม่เห็นธรรม, คนไม่เข้าถึงธรรม จะนำหัวใจ
จะนำหัวใจเราเหมือนเด็ก ๆ

ทั้งหมดเท่าที่แสดงมานี้ ก็เรียกว่าพอที่จะช่วยให้
ท่านทั้งหลาย รู้จักเปรียบเทียบคำ ๆ เดียวว่ามี ๒ ความหมาย
อย่างไร. ถ้าเป็นบัณฑิตมีสติปัญญา จะถือเอาได้ซึ่งอรรถะ
ทั้งสอง, อปฺปมตฺโต อุโภ อตฺตเถ อธิคณฺหาติ ปณฺชกฺโขติ บัณฑิต
เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมถือเอาได้ซึ่งอรรถะทั้งสอง อรรถะ
ทั้งสองในที่นี้ อาตมาหมายถึงความหมายทั้งสองของคำ
ทั้ง ๒ ประเภท

ความหมายของคำทางภาษาคนนั้นอย่างหนึ่ง ความ
หมายของคำ ๆ เดียวกัน ในทางภาษาธรรมะนั้นอีกอย่าง
หนึ่ง ถ้าเป็นคนฉลาดจริง ก็จะต้องถือเอาให้ได้ทั้งสองอย่าง
เหมือนตัวอย่างที่ได้ยกมากล่าวให้เห็นอย่างมากมาย แต่ว่า
คำทั้งหลายที่ได้ยกมากล่าวแล้วข้างต้นนั้นเป็นภาษาที่สูง ๆ
ไปที่นี้เราจะมาพูดถึงภาษาดำ ๆ ดูบ้าง

คำว่า “กิน”

ขออภัย อย่าถือว่าเป็นคำโสภโศกหยาบคาย เช่น

คำว่า กิน คำว่ากินในภาษาคนหมายถึงกินอาหารทางปาก
เหมือนที่เราเรียกกันอยู่ว่า กินเข้าไป

แต่คำว่า กิน ในภาษาธรรมะนั้น, กินทางตา กินทางหู
กินทางจมูก กินทางลิ้น กินทางกาย กินทางใจ ; ลองคิดว่า
หมายถึงอะไร คำว่า กิน ตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกได้กลิ่น
นี้เรียกว่า กิน กินทางตา กินทางหู เป็นต้น อย่างนี้ท่าน
เรียกว่า ภาษาธรรมะ เช่นคำว่า กามโภคี ผู้บริโภคกาม ใช้
อยู่ทั่วไปในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตซึ่งเป็นคำเดียวกับ
กับคำว่ากิน

คำว่า “บริโภคสตรี” ฟังดูก็คงจะเป็นที่หัวเราะกัน
ล้นทีเดียว สำหรับคนไทยเรา แต่เป็นของธรรมดาที่สุดใน
ภาษาบาลีหรือภาษาสันสกฤต คำว่าบริโภคสตรีไม่ใช่หมายถึง
จับผู้หญิงมาฆ่ามาแกงกิน แต่หมายถึงบุรุษเพศบริโภครส
อันเกิดแต่สตรี อย่างนี้เรียกว่า บริโภคสตรี คำว่ากินในภาษา
ธรรมะ หมายความว่า

ในภาษาบาลีถ้าพูดว่า “นิพโภโค” คือไม่มีอะไรจะ
กินแล้ว ก็หมายความว่า พระพุทธเจ้าหรือพระอรหันต์
ทั้งหลายไม่ถูกปรุงแต่งด้วย รูป เสียง กลิ่น รส โสภณัฐพะ
ธรรมารมณ์อีกต่อไป : อยู่เหนืออำนาจการปรุงแต่งของ
สิ่งทั้งหกนี้แล้ว เรียกว่า คนไม่มีอะไรจะกิน จงรู้จักคำว่า “กิน”
ในภาษาธรรมะให้กว้างขวางอย่างนี้ จะเข้าใจธรรมะอัน

ลึกซึ่งได้โดยง่าย

คำว่า “นอน”

ที่นี้มาถึงคำว่า “นอน” นอนหลับนี่แหละ เราหมายถึง การนอน อย่างสุขันขนอน หมานอน แมวนอน นี่คือนอน ภาษาคน นอนหลับภาษาคน

แต่ถ้านอนหลับภาษาธรรมะ หมายถึงเป็นอยู่ด้วย อวิชา นั่งสมาธิอยู่อย่างนี้ แต่ถ้ากำลังโง่แล้ว เรียกว่า หลับอยู่ นี่คือหลับในภาษาธรรมะ : การเป็นอยู่ หรือมีชีวิต อยู่ด้วยอวิชา ในอิริยาบถใดก็ตามเรียกว่า หลับ

คำว่า “ตื่น”

การตื่น เราหมายถึงตื่นนอน แต่ในภาษาธรรมะนั้น หมายถึงชีวิต ที่เป็นอยู่ด้วยชาคริยานุโยค เป็นอยู่ด้วยสติ- ปัญญา ทั้งตื่นและหลับก็เรียกว่า ตื่น

ผู้เจริญสติปัญญามีสติไม่ขาดตอน แม้หลับลงไป แล้วตื่นขึ้นมาด้วยสติอย่างนั้นอีก อย่างนี้เรียกว่ามีสติทั้งหลับ ทั้งตื่น, เมื่อเขาตื่นอยู่ก็เรียกว่า ตื่นอยู่, เมื่อเขาหลับอยู่ก็ เรียกว่า เขาตื่นอยู่, นี่ตื่น ตื่นแล้วในภาษาธรรมะ

คำว่า “เล่น”

ทีนี้ถ้าพูดว่า “เล่น” ภาษาชาวบ้าน ภาษาคนก็หมายความว่าถึงเล่นอย่างเด็กๆ เล่น เล่นกีฬา เล่นหว่าว สนุกสนาน ทำนองนั้นเรียกว่า “เล่น”

แต่คำว่าเล่นในภาษาธรรมะนั้น หมายถึงบันเทิง อยู่ด้วยธรรมะ เป็นธรรมบันเทิง แม้ที่สุดแต่เล่นอยู่ในความสุขของฌาน ของสมาธิ ก็เรียกว่า “ฌานกีฬา” อย่างนี้ก็เป็นการเล่นของพระอริยเจ้า คำว่า “เล่น” ในภาษาธรรมะหมายถึงอย่างนี้

คำว่า “นางฟ้า”

คำว่า “นางฟ้า” ภาษาคนก็หมายถึงนางฟ้าตัวสวยๆ อยู่ในสวรรค์วิมานข้างบนโน้น เรียกว่า นางฟ้า

แต่นางฟ้าในภาษาธรรมนี้ กลับหมายถึงธรรมะของพระพุทธเจ้า โดยมากมักจะเล็งถึงปริยัติธรรม แต่โดยที่แท้แล้ว ต้องเล็งถึงธรรมะทั่วไป ที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในเบื้องปลาย, เหมือนที่ได้กล่าวมาแล้วในคำว่าพรหมจรรย์ นี่คือนางฟ้าในภาษาธรรมะเป็นที่ต้องการเป็นที่ปรารถนาของสัตบุรุษในพระ-

พุทธศาสนา แม้แต่คำว่านางฟ้า ก็ยังมีความหมายแตกต่างกันอย่างนี้

คำว่า “หญิงกับชาย”

ที่นี้ เราลองพูดถึงคำว่า “หญิงกับชาย” ภาษาคนธรรมดาสามัญ ภาษาโลก ๆ ก็หมายถึงเพศตรงกันข้าม เป็นหญิงเป็นชาย แต่ถ้าภาษาธรรมะ เขาหมายถึงนิมิตแห่งหน้าที่ ที่ธรรมชาติกำหนดให้มนุษย์จะต้องร่วมมือกันกระทำไม่ใช่เรื่องการบริโภคของกามคุณ แต่ถึงถึงการที่ว่ามนุษย์จะต้องอยู่ในโลก จะต้องไม่สูญพันธุ์ไป แปลว่ามนุษย์ยังไม่บรรลุถึงธรรมะสูงสุด คือนิพพานเพียงใด ยังจะต้องมีการสืบเชื้อสายอยู่เพียงนั้นจึงต้องแบ่งแยกหน้าที่กันในระหว่างหญิงกับชาย, หรือว่าเมื่อเป็นหญิงเป็นชายแล้วก็ช่วยกันแบ่งภาระ ในหน้าที่การงานประจำวันที่เป็นการปฏิบัติธรรม ให้เบาบางลงไป นิมิตแห่งหน้าที่ที่ธรรมชาติกำหนดให้อย่างนี้ เรียกว่าเป็นหญิงเป็นชายในภาษาธรรมะ ไม่ใช่หญิงชายตามภาษาธรรมดา มีความหมายต่ำ ๆ เป็นไปตามสัญชาตญาณ ซึ่งสัตว์เดรัจฉานก็ทำเป็น, ไม่ควรจะนึกไปเพียงเท่านั้นว่าความหมายของเพศหญิงเพศชายนี้ มีความหมายเช่นนั้น, ควรจะนึกถึงแต่เพียงว่าเครื่องหมายอันหนึ่งซึ่งเป็นการแบ่งแยกหน้าที่ที่จะต้องร่วมกันทำดั่งนั้น

จะเลยพูดถึงคำว่า “สมรส” เสียเลยจะดีกว่า

คำว่า “สมรส”

คำว่า “สมรส” แปลว่า การแต่งงาน หรืออะไรทำนองนั้น ก็รู้กันดีอยู่แล้ว, คำว่าสมรสในภาษาคน หมายถึงคนหญิงชาย แต่งงานกันตามธรรมเนียม ตามประเพณี สมรสนี้เป็นภาษาคน

แต่คำว่าสมรสในภาษาบาลีหรือภาษาธรรมะนั้น แปลว่า มีรสเสมอกันโดยธรรม คือมีความปรารถนา มีความต้องการที่ถูกต้อง แล้วร่วมเป็นอันเดียวกัน ไม่จำเป็นต้องมีกายสัมผัส ระหว่างหญิงกับชาย, ไม่มีแม้แต่ว่า จะเขียนจดหมายถึงกันทางไปรษณีย์ก็ยังได้ คือโดยทางเนื้อทางหน้ทางตัวบุคคลนั้น ไม่ได้เคยแตะต้องกันเลย แต่ก็มี การสมรสได้ เพราะมีความปรารถนาอย่างเดียวกัน มีหน้าที่อย่างเดียวกัน มีความมุ่งหมายอย่างเดียวกัน มีความยินดีพอใจอย่างเดียวกัน เช่นว่า ต้องการจะพ้นทุกข์ด้วยกันอย่างแท้จริงในหลักเกณฑ์อันเดียวกัน ; ต่างคนต่างพอใจในการปฏิบัติธรรมอันนั้นร่วมกัน หวังผลร่วมกัน ; อย่างนี้ก็เรียกว่า มีรสเสมอกัน เป็นการสมรสในภาษาธรรมะ หรือภาษาบาลีก็ตาม ; ภาษาตามทางธรรม มีความหมายที่บริสุทธิ์สะอาดอย่างนี้เสมอไป

คำว่า “พ่อแม่”

ที่นี้มาถึงคำว่า “พ่อแม่” ภาษาชาวโลก ๆ ที่เราเรียกกันว่า พ่อแม่ ก็หมายถึงผู้ให้กำเนิดเกิดมา

แต่ในภาษาธรรมะอันลึกซึ้ง นั้น พ่อหมายถึงอวิชชา แม่หมายถึงตัณหา ล้วนแต่ต้องฆ่าเสียให้ตายอย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า:—“มาตริ ปิตริ หนุตวา อกตญญูติ พุราหุณ” เป็นต้นว่า ให้ฆ่าพ่อฆ่าแม่เสีย แล้วเป็นคนอกตัญญู จึงจะถึงนิพพานอย่างนี้ ; พ่อผู้ให้กำเนิดคืออวิชชา แม่ผู้ให้กำเนิดคือตัณหา พ่อแม่ในภาษาธรรมะ ในชั้นสูงท่านถึงความหมายกันอย่างนี้ กลายเป็นสิ่งที่ต้องฆ่าต้องทำลายเสีย แล้วจึงจะบรรลุถึงนิพพาน. พ่อแม่ในภาษาคน ภาษาชาวบ้าน ภาษาเด็ก ๆ นั้น ก็คือผู้ที่เรียกกันว่า พ่อแม่ ๆ อยู่เป็นประจำวัน

คำว่า “เพื่อน”

คำว่า “เพื่อน” ภาษาชาวบ้านภาษาโลก ๆ นี้ก็เรียกว่า เพื่อน ว่าเกลอ ว่านั่นนี่ กันตามที่ใช้กันอยู่ เรียกว่า เพื่อนคือคนที่ทำอะไรถูกใจตนก็เรียกว่า เพื่อน

แต่เพื่อนหรือสหายหรือมิตรในภาษาธรรมะนั้น หมายถึงธรรมะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือธรรมะที่ทำความ

พันทูลให้ ; ระบุชื่อลงไปว่า อัญญาจิกมรรคหรืออัญญาจิกมรรค นี้พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นกัลยาณมิตรอย่างยิ่งของคนทุกคน คำว่าเพื่อนในภาษาธรรมะ หมายถึงอริยอัญญาจิกมรรคมืองค์แปดประการ :- สัมมาทิฏฐิ, สัมมาสังกัปปิ ฯลฯ
 ดังนี้เป็นต้น นี้คือเพื่อนในภาษาธรรมะ

คำว่า “ศัตรู”

คำว่า “ศัตรู” ศัตรูภาษาโลก ภาษาคน ก็คือคนที่เราเกลียดและคนที่กำลังต้องการทำอันตรายเรา เรียกว่า ศัตรู แต่คำว่าศัตรูในภาษาธรรมะนั้น หมายถึงจิตใจของตัวเองที่ตนตั้งไว้ผิด ๆ จิตใจของตัวเองและตนเองนั้นแหละตั้งมันไว้ผิด ๆ ; นั้นแหละคือศัตรู จิตที่เราตั้งไว้ผิด ๆ นั้นแหละคือศัตรู ไม่ใช่คนนอกตัวเรา ไม่ใช่คนที่อยู่นอกตัวเรา เหมือนชาวบ้านเขาเรียกกันว่า ศัตรู ; นั้นมันศัตรูภาษาคน ศัตรูภาษาธรรมะนี้ คือจิตที่ตั้งไว้ผิด เมื่อใดจิตตั้งไว้ผิด เมื่อนั้นมีศัตรู และเกิดอยู่ภายในใจ เกิดขึ้นในใจ เกิดจากจิตใจ มีศัตรูอยู่ในอกในใจ เมื่อใดจิตนั้นตั้งไว้ถูกประกอบไปด้วยธรรม เมื่อนั้นไม่มีศัตรู, มีมิตร

คำว่า “ของเหม็นคาว เหม็นเน่า”

คำสุดท้ายที่อยากจะพูดถึง ก็คือคำ “ของเหม็นคาว เหม็นเน่า” ปลาเน่า เป็นต้น เราเรียกกันว่าของเหม็นคาวของเน่าในภาษาคน ภาษาโลก

แต่ของเน่าของเหม็นคาวในภาษาธรรมะนั้น พระพุทธเจ้าท่านตรัสระบุถึงกิเลส เช่น อภิชฌา-ความอยากได้เกินประมาณ หรืออัสมิมานะ-ความมีตัวมีตน ยกหูชูหางเป็นตัวกูของกูขึ้นมา อย่างนี้เรียกว่า ของเหม็นคาว

ทั้งหมดนี้ล้วนแต่เป็นคำธรรมดาที่สุดแล้ว ที่เอามาเป็นตัวอย่าง มาเปรียบเทียบให้เห็นว่า ภาษาคนกับภาษาธรรมะ นั้นมันแตกต่างกันอย่างไร. เมื่อท่านทั้งหลายทบทวนดูแล้วก็จะได้เห็นได้ว่า นี่เองเป็นต้นเหตุ เป็นมูลเหตุ ที่ทำให้เราฟังธรรมะไม่รู้เรื่อง ฟังธรรมะชั้นสูงสุดที่เป็นปรมาตม์เป็นอภิธรรมชั้นลึกซึ้งนั้นไม่รู้เรื่อง เพราะว่าเราไม่เข้าใจภาษาธรรมะ เข้าใจแต่ภาษาคนอย่างเดียว ภาษาพระอริยเจ้าเราเข้าใจไม่ได้

คำว่า “การหัวเราะ”

ตัวอย่างเหมือนว่า “การหัวเราะ” มีพระพุทธภาษิตว่า “การที่หัวเราะร่วนไปอย่างนั้น เขาเรียกว่าอาการของ

เด็กอ่อนนอนเบาะ” คิดดูเถิด เราก็ยังชอบหัวเราะร่วนกัน
อยู่นั่นเอง ทั้งที่เป็นอาการของเด็กอ่อนนอนเบาะเราก็ไม่
รู้จักละอาย เราชอบหัวเราะกัน ร่าเริงร่วนกันไป สรวลเสเฮฮา
กันไป

ทำไมจึงว่า “หัวเราะเหมือนอาการของเด็กอ่อนนอน
ในเบาะ” ก็คิดดูเถิดว่าเด็กนอนในเบาะ มันก็ยิ้มแหยอยู่อย่าง
นั้น แต่ถ้าจะเป็นการหัวเราะอย่างภาษาพระอริยเจ้ากันบ้าง
แล้ว ก็จะต้องหัวเราะเยาะสังขารที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์เป็น
อนัตตา ที่มีความเปลี่ยนแปลง. เรารู้เท่าทันแล้ว หัวเราะเยาะ
สังขารหรือหัวเราะเยาะกิเลสตัณหา ว่าต่อไปนี่ มันทำอะไร
เราไม่ได้แบบนี้จึงจะเรียกหัวเราะที่ควรแก่คำว่า “หัวเราะ”
ที่มีความหมายที่มีคุณค่าที่มีประโยชน์

คำว่า “ร้องเพลง”

คำว่า “ร้องเพลง” การร้องเพลง เหมือนที่ร้องกันอยู่
ছে็ดตามวิทุนั้น คือการร้องของเด็กร้องไห้ หรืออาการ
ของคนร้องไห้. พระอริยเจ้าท่านจัดมันไว้ ในฐานะเป็นอาการ
ร้องไห้, เพราะต้องทำปาก ทำคอ ทำเสียง ทำลิ้น ทำอะไร
เหมือนกับการร้องไห้

ถ้าเป็นการร้องเพลงจริง ๆ ตามแบบของพระอริยเจ้า

แล้ว ก็คือการเห็นธรรมะแล้ว เปล่งอุทานอันสูงสุดออกมา เป็นการแสดงความจริงบ้าง เป็นการแสดงความพอใจในธรรมะบ้าง เป็นการบรรเลงในทางธรรมะออกมาหรือกล่าวอุทานเป็นธรรมะออกมา นี่จึงจะเป็นการร้องเพลงที่แท้จริง

คำว่า “การเดินรำ”

ที่นี่ก็มาถึง “การเดินรำ” ที่นิยมกันมาก อุตส่าห์ไปหัดกัน ใช้ให้ลูกสาวลูกชายไปหัดกัน เสียเงินเสียทองเป็นอันมาก นั่นมันเป็นอาการของคนบ้า พระอริยเจ้าเรียกการเดินรำว่า อาการของคนบ้า ไปเปรียบเทียบดูเอาเองก็แล้วกันว่า มันเป็นอาการของคนบ้าอย่างไร ถ้าไม่บ้าแล้วมันคงลุกขึ้นเดินไม่ได้ เคยคำนวณกันไว้ว่า มันต้องบ้ามากเกินไปกว่า ๑๕% มันจึงจะหมดความละเอียด ลุกขึ้นเดินได้ จึงถือว่าการลุกขึ้นเดินรำนี้เป็นอาการของคนบ้า

แต่ถ้าจะเป็น การเดินรำตามแบบของพระอริยเจ้าแล้วมันต้องหมายถึงคำว่า “ธรรมนันทิ” คือการลุกขึ้นเดินรำเยาะเย้ยกิเลส หรือแสดงความหลุดพ้นแล้ว, ไม่ติดบ่วงของอุปาทานทั้งสี่ ที่เท้า ที่มีอ ที่แขน ที่ขา ที่คอ เป็นมือเท้าแขนขาที่อิสระรำฟ้อนอยู่ได้ เพราะไม่ถูกอุปาทานผูกมัด นี่จึงจะเรียกว่า เดินรำตามแบบของพระอริยเจ้า

คิดดูเถิด ถ้าเรารู้กันแต่ทางภาษาคน คงไม่อาจจะฟังคำเหล่านี้เข้าใจ ผู้ที่มีปัญญาพูดว่า “นกไม่เห็นฟ้า” คนโง่ ๆ ก็ไม่เชื่อ, ทำไม่นกจะไม่เห็นฟ้า เพราะว่ามันก็บินอยู่ในฟ้า

คนมีปัญญาจะพูดว่า “ปลาไม่เห็นน้ำ” คนโง่ ๆ ก็ไม่เชื่อ ไม่เคยนึกว่า ปลาอยู่ในน้ำนั้นไม่อาจจะเห็นน้ำ เพราะมันถึงน้ำ มันไม่รู้จักน้ำ หรือว่า ไข่เดือนที่มุดอยู่แต่ในดินก็ไม่เห็นดิน, หรือว่า หนอนที่จมอยู่ในคุถเกิดในคุถตายในคุถก็ยังไม่เห็นคุถ,

ในที่สุดคนนั่นเองไม่เห็นโลก คนที่นั่ง นอน เดิน ยืน อยู่ในโลกนี้แหละ ไม่เห็นโลก เป็นผู้ไม่เห็นโลก ถ้าเป็นผู้เห็นโลกแล้วคงไม่จมอยู่ในโลก คงจะขึ้นมาเสียจากโลกมาอยู่กับธรรมะ

เพราะคนจมมุดอยู่ในโลก เหมือนหนอนจมอยู่ในคุถ จึงรู้แต่ภาษาคน ไม่รู้ภาษาธรรม ไม่รู้ภาษาธรรมะ เพราะว่ามีจมอยู่แต่ในโลก เหมือนหนอนจมอยู่ในคุถ, เหมือนไข่เดือนจมอยู่ในดิน เหมือนปลาจมอยู่ในน้ำ, เหมือนนกไม่เห็นฟ้า. ดังนั้นคนจึงไม่รู้ภาษาธรรมะ, คนรู้แต่ภาษาคนเลยฟังภาษาธรรมะไม่ถูก

คำว่า “ยิ่งเดินจะยิ่งไม่ถึง”

อาตมาจะยกตัวอย่าง ภาษาธรรมะ อย่างรุนแรงมา ให้ฟังเช่น ภาษาธรรมะ จะพูดว่า “ยิ่งเดินจะยิ่งไม่ถึง” คน ธรรมดา ก็ฟังไม่ถูก เพราะว่า การเดินนั้น มันหมายถึงว่า มันต้องการอะไรสักอย่างหนึ่ง แล้วมันก็เดินไปเที่ยวหาเดิน ไปจะเอาให้ได้, ยิ่งเดินมันก็ยิ่งไม่ถึง คือไม่ถึงความสงบไม่ ถึงนิพพาน นิพพานจะถึงได้เพราะไม่ต้องการ เพราะไม่อยาก เพราะไม่หวัง เพราะไม่ปรารถนา มันจึงไม่ต้องเดิน ไม่เดิน มันจึงจะถึงนิพพาน, ยิ่งเดินยิ่งไม่ถึง ยิ่งเอายังไม่ได้. ยิ่งเอา คือว่า ยิ่งมีตัณหาอยากเอานั้นเอานี้ เป็นนั้น เป็นนี้ มันก็ ยังไม่ได้ ; พอหยุดเอาเสียเท่านั้น มันก็ได้เต็มทีขึ้นมาทันที

คำว่า “การส่งเสียง”

เกี่ยวกับ “การส่งเสียง” ภาษาธรรมะจะพูดว่า “การ ส่งเสียงนี้จะไม่ดัง ไม่ส่งเสียงนั้นแหละจะดัง” หมายความว่า ถ้าเรามีสมาธิ มีความสงบ มีความรำดับแล้วเสียงของ ธรรมะจะดังขึ้นมาในจิตใจ.

หรือจะพูดว่า สิ่งที่เราพูดได้นี้ไม่ใช่ธรรมะ ไม่ใช่ ของจริง สิ่งที่เป็นธรรมะแท้จริง เอามาพูดไม่ได้

ดังนั้น ที่อาตมาพูดอยู่ตลอดเวลา นี้ ยังไม่ใช่ธรรมะ

ยังไม่ใช่ของจริง, เป็นแต่เสียงที่แสดงออกไป เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจว่า จะไปถึงของจริงได้อย่างไรเท่านั้น ของจริงนั้นเอามาพูดไม่ได้ ยิ่งพูดเท่าไร ยิ่งไม่เป็นของจริง, พูดได้ก็แต่ที่จะแนะที่จะบอกวิธีกันว่า ทำอย่างไรจึงจะถึงของจริง ดังนั้นต้องเลิกพูดกัน

เป็นอันว่าจบเรื่องของการเปรียบเทียบ ในระหว่างภาษาคนกับภาษาธรรมะ, และขอให้ท่านทั้งหลายเอาไปคิดไปนึกดูให้ดีๆ มันจริงตามที่อาดมานึกหรือไม่.

อาดมานึกว่า เดียวนี้เราฟังเทศน์ ฟังปาฐกถา ฟังธรรมเทศนา กันมาตั้ง ๑๐ ปี ๒๐ ปี ๓๐ ปี แล้วก็ยังมี แต่ทำไมจึงฟังไม่เข้าใจ ไม่รู้เรื่อง ไม่เห็นธรรม ไม่ถึงธรรม ; ที่ฟังไม่เข้าใจ ไม่รู้เรื่อง นี้ก็เพราะว่าฟังไม่ถูก.

ทำไมจึงฟังไม่ถูก ก็เพราะรู้แต่ภาษาคน ไม่รู้ภาษาธรรมะ รู้ฟังแต่ภาษาคน ไม่รู้ฟังภาษาธรรมะ ; พอได้ยินภาษาธรรมะ ก็เอาภาษาคนเข้าไปจับเหมือนคนที่โง่ ๆ เอาคำว่า “ความว่าง” ในภาษาคนไปจับกันเข้ากับภาษาธรรมะ เลยไม่รู้เรื่อง ไม่เข้าใจ แล้วก็พูดอะไรโง่ ๆ ออกมาอีกมากมาย

นี่คือโทษของการที่ไม่รู้ภาษาคน และภาษาธรรมะ ทั้งสองอย่าง ถือว่าเป็นคนประมาท ยังไม่ใช่บัณฑิตเลย ไม่ตรงตามพระพุทธานุญาตที่ตรัสว่า

“อุปมตโต อุโก อตุเถ อธิกณฺหาติ ปณฺฑิตโต”

บัณฑิตเป็นผู้ไม่ประมาท ย่อมถือเอาซึ่ง

ประโยชน์ทั้งหลายทั้งสองอย่างได้

“อตุถากิสมยา ธีโร ปณฺฑิตโตติ ปวฺจจติ”

คนฉลาด ชื่อว่าเป็นบัณฑิตก็เพราะรู้แจ้งแทง

ตลอดซึ่งอรรถะทั้งหลายทั้งปวง

ดังวิสัยนามา.

ธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้.

มงคลชีวิต

เรียบเรียงโดย พุทธทาสภิกขุ

---

๑. จงอย่าเข้าไปเป็นพวกกับคนโง่เขลา
๒. จงทำความสนิทสนมกับบัณฑิต
๓. จงแสดงความเคารพนับถือต่อคนที่ควรเคารพนับถือ
๔. จงอยู่ในที่ซึ่งเหมาะสมแก่อุปนิสัยและความสามารถของตน
๕. จงเป็นคนที่เคยทำความดีไว้มาก
๖. จงประกอบกุศลกรรม เพื่อความรุ่งเรืองในอนาคต อยู่อย่างไม่ขาดสาย
๗. จงทำความพอใจในการดูการฟังทุกอย่าง ที่สามารถจะทำได้ เพื่อให้ได้มาซึ่งวิชาความรู้
๘. จงศึกษาทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งไม่ประกอบด้วยโทษ
๙. จงฝึกฝนให้เป็นคนมีระเบียบวินัยและแบบแผนอันดี
๑๐. จงพูดแต่คำจริง คำน่ารัก และคำมีประโยชน์
๑๑. จงอุปัฏฐากมารดาและบิดา
๑๒. จงเอาใจใส่เลี้ยงดูบุตร
๑๓. จงเอาใจใส่เลี้ยงดูภรรยา
๑๔. จงละเว้นความโลเลในการทำงาน
๑๕. จงบำเพ็ญทาน
๑๖. จงประพฤติแต่กรรมดี
๑๗. จงช่วยเหลือญาติและมิตรสหายในคราวที่ควรช่วยเหลือ
๑๘. จงเว้นการทำสิ่งที่ต้องเสียใจทีหลัง

๑๙. จงอย่าทำสิ่งซึ่งท่านห้ามไว้โดยกฎแห่งศีลธรรม
๒๐. จงเว้นจากการดื่มน้ำเมา
๒๑. จงอย่าชักช้าที่จะประกอบกรรมดีในเมื่อโอกาสมาถึง
๒๒. จงนอบน้อมต่อทุกคน
๒๓. จงอย่าจองหองพองตัว
๒๔. จงพอใจด้วยสิ่งที่มีอยู่
๒๕. จงรับรู้บุญคุณที่บุคคลอื่นทำแก่ตน
๒๖. จงพึงธรรมตามโอกาส
๒๗. จงมีความอดกลั้นอดทน
๒๘. จงทำตนให้เป็นคนยิ้มแย้มแจ่มใส
๒๙. จงเยียมเยียนพระอริยเจ้าอยู่เนื่องนิจ
๓๐. จงชักซ้อมสนทนารธรรมทุกโอกาส
๓๑. จงเป็นอยู่ด้วยความพากเพียร
๓๒. จงประพฤติพรหมจรรย์
๓๓. จงกำหนดอริยสัจสี่ไว้ในใจ
๓๔. จงมีนิพพานที่มุ่งหมายของจิตอยู่เสมอ
๓๕. เมื่อถูกสิ่งต่างๆ รมภวน จงอย่าหวั่นไหว
๓๖. จงอย่าโคกเศรำ
๓๗. จงอย่ากำหนด
๓๘. จงปรกติ

“ ผู้ใดประพฤติได้สมบูรณ์ตามนี้ ความชั่วร้ายจักไม่สามารถครอบงำผู้นั้น เขาจักมีสวัสดิมงคลอย่างสูงสุด ได้รับความสุขแห่งจิตที่สมบูรณ์อยู่เนื่องนิจ ”

ทบอด - ทาดี้

นุ่งนากจ้อง มองเท่าไร ไม่เห็นฟ้า
 ถึงส่งปลา ก็ไม่เห็น น้ำเย็นใส
 ใส ได้อะไร มอง ไม่เห็นดิน ฟ้าในไร่
 นพอนก็ไม่มี มองเห็นทุก ที่ดูคนไป ;
 คนทั่วไป ก็ไม่ มองเห็นโลก
 ต่ออากังไสก นกขบถ อยู่ใกล้
 ล้วนไปอภัพ ปรึกษาธรรม ธรรมะ
 เห็นหมดสิ้น ฟ้าสี ธรรมะโลก ๕

พุทธทาส อินทปัญโญ